

Türkiye’de Yaşayan Suriyelilerin Geri Dönüş Niyetlerine Yön Veren Faktörler ve Değerlendirmeler*

Hatice EKİCİ**

ÖZ

Türkiye, dünyada en fazla Suriyeliye ev sahipliği yapan ülke konumundadır. 2016 yılından itibaren Suriyelilerin gönüllü geri dönüşü, çeşitli aktörler tarafından kalıcı bir çözüm olarak önerilmiştir. 2024 yılı itibarıyla Suriye iç savaşının sona ermesi, bu görüşü daha da güçlendirmiştir. Ancak, Suriyelilerin geri dönüş seçeneklerini nasıl algıladıkları ve değerlendirdikleri konusunda çok az bilgi bulunmaktadır. Bu araştırma, Türkiye’deki Suriyelilerin geri dönüş göçüne yönelik niyetlerini ve bu niyetleri şekillendiren faktörleri nitel yöntemle derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır. İzmir’de yaşayan 15 yetişkin Suriyeli ile yapılan bireysel yarı-yapılandırılmış görüşmeler, katılımcıların geri dönüş niyetlerini üç ana kategoride gruplaştırmıştır: kısa vadede dönme isteği, gelecekte dönüşü değerlendirme ve dönüşü reddetme. Katılımcıların geri dönüşe yönelik değerlendirmeleri ise, yedi ana tema etrafında toplanmıştır: Türkiye’deki yaşam koşullarının uygunluğu, Suriye’deki koşulların geri dönüş için uygunluğu, Türkiye’ye uyum ve entegrasyon, aile bağları ve özlem, geri dönüş için hazırlık: psikolojik ve ekonomik koşulların rolü, geri dönüşe yönelik toplumsal baskılar ve aile içi fikir ayrılıkları. Bulgular, Suriyelilerin geri dönüş niyetlerinin karmaşık ve dinamik karar alma süreçlerini yansıttığını göstermektedir. Bu sonuçlar, politika yapımcıların, geri dönüş konusunda farklı isteklere sahip Suriyeliler için duyarlı ve aşamalı çözümler geliştirmeleri gerektiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Suriyeli Göçü, Geri Dönüş Göçü, Geri Dönüş Niyeti, Politika Önerisi.

Başvuru / Kabul: 13 Nisan 2025 / 27 Mayıs 2025

Atıf: Ekici, H. (2025). Türkiye’de Yaşayan Suriyelilerin Geri Dönüş Niyetlerine Yön Veren Faktörler ve Değerlendirmeler, *İmgelem*, 16, 91-126.

Factors and Assessments Shaping the Return Intentions of Syrians Living in Turkey

ABSTRACT

Turkey is the country hosting the highest number of Syrians in the world. Since 2016, the voluntary return of Syrians has been proposed by various actors as a lasting solution. The end of the Syrian civil war by 2024 has further strengthened this perspective. However, there is limited knowledge about how Syrians perceive and evaluate their return options. This research aims to examine the return intentions of Syrians in Turkey and the factors that shape these intentions using qualitative methods. Individual semi-structured interviews with 15 adult Syrians living in İzmir revealed that participants’ return intentions could be grouped into three main categories: willingness to return in the short term, evaluating return in the future, and rejecting return. Participants’ evaluations regarding return were categorized into seven main themes: the suitability of living conditions in Turkey, the suitability of conditions in Syria for return, adaptation and integration into Turkey, family ties and longing, readiness for return: the role of psychological and economic conditions, societal pressures regarding return, and intra-family disagreements. The findings show that Syrians’ return intentions reflect complex and dynamic

*Bu çalışmanın verileri İzmir Kâtip Çelebi Üniv. Etik Kurulu’nun 22.01.2025 tarihli toplantısında alınan “2025/02-09” numaralı karar izniyle elde edilmiştir. / The data of this study were obtained with the permission of the decision numbered “2025/02-09” taken at the meeting of İzmir Kâtip Çelebi Univ. Ethics Committee dated 22.01.2025.

**Dr, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi, Psikoloji, İzmir-Türkiye. E-mail: haticeozen11@gmail.com, ORCID Numarası: [0000-0002-8032-9708](https://orcid.org/0000-0002-8032-9708), ROR ID: <https://ror.org/024nx4843>

decision-making processes. These results suggest that policymakers should develop sensitive and phased solutions for Syrians with different return intentions.

Keywords: Turkey, Syrian Migration, Return Migration, Return Intention, Policy Implication.

Received / Accepted: 13 April 2025 / 27 May 2025

Citation: Ekici, H. (2025). Factors and Assessments Shaping the Return Intentions of Syrians Living in Turkey, *İmgelem*, 16, 91-126.

GİRİŞ

2011 yılında patlak veren Suriye savaşı, yaklaşık 6,6 milyon mülteciye yol açmıştır (UNHCR 2021a). Suriyeli mültecilerin çoğunluğu Suriye'ye sınırı olan ülkelerde yoğunlaşmıştır. Dünyanın en büyük mülteci nüfusuna ev sahipliği yapan Türkiye’de, 2,7 milyon kayıtlı Suriyeli yaşamaktadır (Göç İdaresi Başkanlığı 2025a). Kayıt dışı Suriyeliler de hesaba katıldığında bu sayının daha da yüksek olduğu düşünülmektedir. 2010’lu yılların başında Suriyeliler Türkiye’ye ilk geldiğinde, yüksek olan toplumsal kabul düzeyi, ilerleyen yıllarda yerini daha dışlayıcı tutumlara bırakmıştır (Chemin 2016; Erdoğan 2014). Kalış süresinin uzaması, kaynak paylaşımı konusundaki rekabet, kültürel farklılık algısı ve ekonomik kriz gibi etkenler, kamuoyundaki negatif algıyı derinleştirmiştir. Çeşitli sivil toplum raporları ve akademik çalışmalar, Türkiye vatandaşlarının Suriyelilere yönelik olumsuz tutumlarını ortaya koymaktadır (Erdoğan 2014; Yücel vd. 2023). Bu değişen toplumsal tutumlar, Türkiye’nin Suriyelilere yönelik politika tercihlerini de doğrudan etkilemiştir. Özellikle 2016 yılından itibaren Türk politika yapıcılar, Suriyelilerin ülkelere “gönüllü, güvenli ve onurlu” dönüşünü en uygun çözüm olarak ifade etmeye başlamışlardır (Kayaoğlu vd. 2022; Müller-Funk ve Fransen 2023). 2024 yılı sonu itibarıyla Suriye iç savaşının sona ermesi, bu politik söylemi daha da güçlendirmiştir.

Türkiye’de Suriyelilerin geri dönüşüne yönelik tartışmalar artarak sürmesine rağmen, bu tartışmalarda Suriyelilerin görüşlerine yeterince yer verilmemektedir. (Kayaoğlu vd. 2022). Bununla ilişkili olarak, Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin geri dönüş niyetlerine odaklanan çalışmaların sayısı oldukça sınırlıdır (Balcılar ve Nugent 2019; Kaya 2022; Özkan vd. 2023; Rottmann ve Kaya 2020). Mevcut çalışmalar, 2024 yılı Aralık ayından önce, yani Suriye iç savaşı sona ermeden önce gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde, Suriyelilerin geri dönüşü aktif olarak gündeme almadığı, geri dönüşü değerlendirmek için savaşın sona ermesini beklediği bilinmektedir (Chatty 2017; Müller-Funk ve Fransen 2023). Bu nedenle, savaş sonrası dönemde Suriyelilerin geri dönüş niyetlerini ve bu niyetlere yön veren faktörleri ele almanın hem Suriye hem de Türkiye’deki sivil toplum kuruluşları ve politika yapıcılar için oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Bu çalışma, Suriye iç savaşının sona ermesiyle birlikte ortaya çıkan yeni

koşullar çerçevesinde Suriyelilerin geri dönüş niyetlerini ve bu niyetleri şekillendiren faktörleri/değerlendirmeleri incelemeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmanın, geri dönüş sürecine ilişkin daha gerçekçi, Suriyelilerin ihtiyaç ve beklentilerini gözeten, sürdürülebilir politikaların geliştirilmesine katkı sunacağı düşünülmektedir.

Mülteci Geri Dönüş Göçü

Geri dönüş göçü genel olarak, göçmenlerin yurtdışında geçirdikleri önemli bir sürenin ardından kendi istekleriyle anavatanlarına döndükleri bir durum olarak tanımlamaktadır (Dustman ve Weiss 2007). Ekonomik göçmenlerden gurbetçilere, öğrencilere, mültecilere ve sığınmacılara kadar uzanan göç kategorilerinin artan çeşitliliği, farklı geri dönüş türleri arasında ayrım yapılmasını gerektirmektedir (Cassarino 2004). Alanyazında, geri dönüş motivasyonları, niyetleri, dilekleri olarak da kavramsallaştırılmaktadır (Carling ve Collins 2018). Geri dönüş istekleri üzerine yapılan çalışmalar büyük ölçüde işçi göçmenlerin deneyimlerinden yararlanmıştır (Al Husein ve Wagner 2023). Ancak, mülteci geri dönüşleri, işçi göçlerinden; göç nedenleri, yasal statüler, travmatik deneyimler ve güvenli dönüş imkânları gibi açılardan önemli farklılıklar taşımaktadır (Al Husein ve Wagner 2023). Bu farklılıklar, mülteci geri dönüş niyetlerinin ayrı bir şekilde değerlendirilmesini gerektirmektedir.

Mülteci krizlerinde yaygın olarak kabul edilen 3 kalıcı çözüm; gönüllü geri dönüş, üçüncü ülkelere yeniden yerleşim ve yerel entegrasyondur (Kaya 2022; IOM 2004). Gönüllü geri dönüş, mültecilerin kendi özgür irade ve istekleriyle eve dönme hakkı olarak tanımlanmakta olup (IOM 2004), çoğunlukla ev sahibi ülkeler tarafında en temel/nihai çözüm olarak görülmektedir (Kaya 2022). Mülteci geri dönüş niyetini konu edinen bu çalışmada da, gönüllü geri dönüş ve geri dönüş niyetine odaklanılmıştır.

Her geçen gün dünyadaki artan mülteci sayısına rağmen, mülteci geri dönüşü niyetlerini ele alan alanyazın oldukça sınırlıdır (Al Husein ve Wagner 2023; Kaya ve Orchard 2020). Mevcut çalışmalar, köken ülkedeki (göçmenlerin geldikleri ülke) koşullardan, teşviklerin varlığı veya yokluğuna, geri dönüş hazırlıklı olma durumuna kadar uzanan, mülteci geri dönüş niyetini etkileyen çok çeşitli faktörlere işaret etmektedir (Al-Rasheed 1994; Cassarino 2008; De Haas vd. 2015; Long 2013; Omata 2013; Tsuda 2009). Kosher ve Kuschminder (2015), mültecilerin geri dönüşüne yönelik niyetlerinin altında yatan faktörleri 5 kategori altında gruplandırmaktadır: (1) köken ülkedeki koşullar, (2) ev sahibi ülkedeki koşullar, (3) bireysel faktörler, (4) sosyal faktörler ve (5) teşvikler/engel faktörleri. Köken ülkedeki koşullar, iş

fırsatları, politik istikrar, güvenlik meseleleri, çatışmanın sonlanması gibi faktörleri içerirken, ev sahibi ülkedeki koşullar ise, iş bulmada zorluk, maddi problemler ve ayrımcılık gibi durumları kapsamaktadır. Bireysel faktörler arasında demografik faktörler, duygular, hayal kırıklığı ve geleceğe dair umut kaybı gibi meseleleri içermektedir. Sosyal faktörler ise nostalji, ailevi sorunlar ve sosyal çevre ile ilgilidir. Teşvikler/engel faktörleri arasında, gönüllü geri dönüş programlarının faydalanıcıları olma, ev sahibi ülkenin mültecilere yönelik (ör. artan düşmanlık, baskılar) yer almaktadır. Araştırmacılar, geri dönüş niyetinin, yukarıda bahsedilen faktörlerden etkilenen dinamik karar alma süreçlerini içeren bir olgu olarak değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir (Kuschminder ve Koser 2017; Rottman ve Kaya 2021; Wissink vd. 2013).

Dünyadaki mültecilerin geri dönüş istekleri üzerine yürütülen ampirik çalışmaların bulguları da geri dönüş isteğinin çok çeşitli faktörlerden etkilenen dinamik bir süreç olduğunu desteler niteliktedir. Örneğin, Karooma (2014), Uganda'nın Ruandalı mültecilere karşı gösterdiği misafirperverliğin, mültecilerin geri dönme konusundaki isteksizliklerini arttırdığını bulmuştur. Buna karşılık, Turton ve Marsden (2002), Afgan mültecilerin İran ve Pakistan'dan dönüşlerinde, ev sahibi ülkelerde azalan hizmet erişiminin yanı sıra, en belirleyici etkenin geri dönüşçülere sağlanan teşvikler olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, Gana'da yaşayan Liberiyalı mülteciler için Omata (2013), köken ülkelerindeki güvenli barınma, eğitim ve iş fırsatlarının mültecilerin geri dönme kararını etkilediğini göstermiştir. Benzer şekilde, Birleşik Krallık'taki Eritreli mültecilerin evlerine geri dönmelerinin önündeki engeller, düşük ücretler, sağlık sistemi ve eğitim olanaklarının sınırlılığı ve konut yetersizliği olarak belirtilmiştir (Al-Ali vd. 2001).

Farklı Coğrafyalarda Yaşayan Suriyelilerin Geri Dönüş Niyetleri

Bazı çalışmalar, dünyadaki en büyük mülteci grubunu oluşturan Suriyelilerin geri dönüş niyetine odaklanmıştır. Mısır, Irak, Lübnan ve Ürdün'de yaşayan Suriyelilerin geri dönüş niyetlerinin incelendiği bir çalışma, Suriyelilerin büyük çoğunluğunun (%70) bir gün geri dönmek istediği ortaya koymuştur (UNHCR 2021b). Ancak, bu bölgelerde yaşayan Suriyeliler için Suriye' deki güvensizliğin geri dönüş önündeki en önemli engel olduğu bilinmektedir (World Bank 2020). Bununla ilişkili olarak, 2016 ile 2019 yılları arasında Suriye'nin bazı bölgelerinde çatışmanın azalmasıyla birlikte Suriye'ye toplam 250.555 kendiliğinden mülteci geri dönüşü gerçekleştiği bilinmektedir (UNHCR 2020). Benzer olarak, Almanya'daki Suriyelilerle yürütülen çalışmalar da (Al Husein ve Wagner 2023; Kaya ve Orchard 2022), Suriyelilerin çoğunluğunun bir gün Suriye'ye geri dönüşe istekli olduğunu ancak dönüş için savaşın sona ermesi ve istikrarın sağlanması gibi şartlar öne sürdüğünü bulmuştur.

Türkiye’de Yaşayan Suriyelilerin Geri Dönüş Niyetlerine Yön

Veren Faktörler ve Değerlendirmeler

Geri dönüş niyetinde, ev sahibi ülkenin koşullarının da önemli bir belirleyici olduğu düşünüldüğünde, dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan Suriyelilerin geri dönüş niyetlerinin farklılaşabileceği düşünülmektedir. Örneğin, Almanya’nın yasal, politik ve sosyoekonomik entegrasyon koşulları, Türkiye’ninkilerden farklıdır (Kayaoğlu vd. 2022). Bununla ilişkili olarak, Türkiye'deki Suriyelilerin Almanya'dakilere kıyasla geri dönmeye daha istekli olduğu bulunmuştur (Al Husein ve Wagner 2020). Gelecekte bir noktada geri dönme ihtimali sorulduğunda bile, Almanya'daki katılımcıların %45'i ve Türkiye'deki katılımcıların % 24'ü asla geri dönmek istemediklerini belirtmiştir. Bu bağlamda, Türkiye’deki Suriyelilerin geri dönüş niyetlerinin Türkiye’deki mevcut sosyo-politik bağlam içerisinde ele alınması gerekmektedir.

Türkiye’deki Suriyelilerin Sosyo-Politik Durumu

Türkiye, 2,7 milyon kayıtlı Suriyeli ile dünyanın en büyük Suriyeli mülteci¹ nüfusuna ev sahipliği yapmaktadır (Göç İdaresi Başkanlığı 2025a). Suriyeliler, Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin coğrafi sınırlama maddesini kabul etmesi nedeniyle mülteci statüsüne sahip değildir. Türkiye’deki Suriyeliler, 2015'ten bu yana, geri göndermeme ilkesini, çalışma hakkını (sınırlı), yasal kalış hakkını ve sağlık ile eğitim hizmetlerine erişimi içeren Geçici Koruma (GK) yönetmeliği kapsamında yer almakta olup, mevcut yasal statüleri “Geçici Koruma altındaki kişiler” olarak tanımlanmaktadır (Akçapar ve Şimşek 2018; İneli-Ciğer 2014; Toğral Koca 2016).

2015 yılında Suriyelilere verilen geçici koruma statüsü her ne kadar çeşitli haklar tanısa da Suriyeliler için güvensizlik yaratmaktadır (Baban vd. 2017; Mencütek 2019). Bunun yanında, Suriyelilerin büyük çoğunluğu kentlerde kalabalık evlerde, sınırlı iş olanaklarıyla ve kısıtlı mali destekle yaşamaktadır (Baban vd. 2017). Kötü yaşam koşulları, kamu hizmetlerine erişimdeki sorunlar, yerel halkın Suriyelilere olumsuz bakışı, toplumsal dayanışmanın yavaş yavaş kötüleşmesi, güvencesiz geçici koruma statüsü ve Suriyelileri belirsizlik içinde bırakan entegrasyon politikaları, Türkiye'deki Suriyelilerin karşılaştığı başlıca zorluklardır (Akçapar ve Şimşek 2018; Baban vd. 2017).

2016 yılından itibaren, Türk siyasetçiler giderek daha fazla Suriyelinin geri dönmesini en çok arzu edilen çözüm olarak tanımlamıştır (Mencütek 2019). Devlet ve devlet dışı aktörler,

---

¹Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne koyduğu coğrafi sınırlama nedeniyle yalnızca batıdan gelen sığınma başvurularını mülteci statüsünde değerlendirmektedir. Bu nedenle, Suriyelilere mülteci statüsü verilememektedir. Ancak, Türkiye’deki Suriyeliler için sosyolojik ve günlük yazında, “Suriyeli mülteci” terimi yaygın biçimde kullanılmaktadır.

Suriyelilerin geri dönüşünü dile getirmeye başlamış ve bu süreci kolaylaştırmak için çeşitli politikalar uygulamaya konmuştur (İçduygu ve Nimer 2020). Türkiye, Türkiye yanlısı yerel aktörlerle iş birliği yaparak, Kuzey Suriye'de geri dönenler için güvenli bölgeler hazırlamış ve Suriye'de muhaliflerin kontrolündeki bölgelere geri dönüşleri teşvik etmiştir (İçduygu ve Nimer 2020). Bunun yanında, Türkiye hükümeti Suriyelilerin vatanlarını kontrol etmek üzere yaptıkları kısa süreli ziyaretlere izin vererek bireysel geri dönüşü kolaylaştırmıştır (Mencütek 2019). Suriye'de güvenli bölgelerin oluşturulması, Kuzey Suriye'deki altyapı, Türkiye'deki iç ekonomik zorluklar, yerel halkın Suriyelilere olumsuz bakışı ve toplumsal dayanışmanın yavaş yavaş kötüleşmesi nedeniyle, birçok Suriyelinin geri dönmek ya da üçüncü bir ülkeye göç etmeyi düşündüğü bilinmektedir (Erdoğan 2019, 2020; Toğral Koca 2016).

Bu gelişmelerin yanında, Suriye'de muhalif güçlerin 27 Kasım 2024'te Halep'in batısına yönelik başlattığı askerî harekât kısmen Türkiye'nin de desteğiyle 8 Aralık 2024 tarihinde Esad rejiminin devrilmesi ve 13 yıllık Suriye iç savaşının bitmesiyle sonuçlanmıştır (Reuters, 2024). Savaşın sona ermesiyle birlikte, bireysel gönüllü geri dönüş daha fazla teşvik edilmeye başlanmış ve gönüllü geri dönüş işlemlerinin organize edilmesi ve kolaylaştırılması için çeşitli adımlar atılmıştır (Göç İdaresi Başkanlığı 2025b). Her ne kadar Suriye'deki mevcut durum Suriyelilerin geri dönmesi için ideal olmasa da (Erdoğan 2020; Mencütek 2019), Türkiye hükümeti Suriye'de güven ve istikrar ortamının oluşması için görüşmelere devam etmekte ve bireysel gönüllü geri dönüşleri teşvik etmektedir.

Türkiye'deki Suriyelilerin Geri Dönüş Niyetleri

Türkiye'de Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı İstanbul ve İzmir gibi metropoller ve sınırda yer alan Şanlıurfa ve Gaziantep gibi şehirlerde yürütülen çalışmalar, savaş sona erdiği durumda, Suriyelilerin yarısından fazlasının Suriye'ye dönmeyi istediğini (Kayaoğlu vd. 2022; Müller-Funk ve Fransen 2023), yaklaşık %15-20'sinin ise dönmeyi hiç istemediğini (Al Husein ve Wagner 2023; Müller-Funk ve Fransen 2023; Kayaoğlu vd. 2022), geri kalanlarının da başka bir ülkeye göç etmek istediğini yada bu konuda bir fikri olmadığını göstermiştir. Bütün olarak bakıldığı zaman, Suriyelilerin büyük kısmının bir gün Suriye'ye geri dönmek istediği, ancak Suriye'ye geri dönüşlerini, savaşın bitmesi, güvenliğin sağlanması ve yaşam olanaklarının oluşması şartına bağladığı görülürken (Kayaoğlu vd. 2022; Müller-Funk ve Fransen 2023), önemli bir kısmının da (yaklaşık %15-20) asla geri dönmek istemediği görülmektedir (Al Husein ve Wagner 2023; Müller-Funk ve Fransen 2023).

Türkiye’de Yaşayan Suriyelilerin Geri Dönüş Niyetlerine Yön

Veren Faktörler ve Değerlendirmeler

Araştırmalar Suriyelilerin geri dönüş niyetleri üzerinde belirleyici olan bazı sosyo-demografik, kültürel ve politik faktörlere de işaret etmiştir. Bu faktörlerden ilki bireylerin köken ülke olan Suriye’deki deneyimleridir. Suriye’de maruz kalınan şiddetin düzeyi arttıkça, Suriye dışında geçirilen süre uzadıkça ve Suriye’ye yönelik tehdit algısı yükseldikçe, bireylerin Suriye’ye geri dönme isteğinin azaldığı bulunmuştur (Balcılar ve Nugent 2019). Bunun yanında, Suriyelilerin entegrasyon deneyimlerinin de geri dönüş niyetleri üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Türkiye’de kalış süresi (Özkan vd. 2023) ve yerel halkla kurulan etkileşim düzeyi (Kayaoğlu vd. 2022; Özkan vd. 2021, 2023) arttıkça, geri dönüş isteği azalma eğilimi gösterdiği bulunmuştur. Benzer şekilde, eğitim seviyesi (Kayaoğlu vd. 2022; Özkan vd. 2023) ve sahip olunan beceriler (Balcılar ve Nugent 2019) arttıkça geri dönüşe yönelik istekliliğin azaldığı ortaya konmuştur. Bununla birlikte, kamp dışında yaşamak, Türkiye’nin doğu bölgelerinde ikamet etmek, kadın olmak (Balcılar ve Nugent 2019; Özkan vd. 2023) ve etnik olarak Türk kökenli olmak (Arap veya Kürt kökenlilere kıyasla) (Sönmez ve Şahin 2022) düşük geri dönüş isteği ile ilişkilendirilmiştir. Suriyelilerin gelir düzeyi ya da sahip olduğu iş imkânı ile ilgili bulgular karmaşık olup, bazı araştırmalar aile geliri arttıkça geri dönüşe yönelik istekliliğin arttığını bulurken (Özkan vd. 2023), bazıları Suriyelilerin sahip olduğu iş imkânı arttıkça geri dönüşe yönelik istekliliğin azaldığını göstermiştir (Kayaoğlu vd. 2022). Son olarak, Türkiye’nin Suriyelilere yönelik politikalarıyla ilgili olarak, Suriyelilere sunulan sağlık hizmetleri ve güvenlik gibi hizmetlerin kalitesi arttıkça, Suriyelilerin Türkiye’de kalma isteğinin de arttığı bulunmuştur (Balcılar ve Nugent 2019).

Türkiye’deki Suriyelilerin geri dönüşe yönelik niyetlerini ve bunların belirleyicilerini konu edinen çalışmaların yanı sıra, bazı çalışmalar Suriyelilerin geri dönüşe yönelik isteklerinin altında yatan gerekçeleri irdelemiştir. Bu çalışmalar, Suriye’de yeterli güvenlik ve istikrarın olmaması, ev ve mülklerin yıkılması, temel hizmet, altyapı ve iş imkânlarının eksikliği, mevcut hükümete veya olası bir yönetici gruba yönelik güven eksikliği, erkek aile üyelerinin tutuklanma riski ve zorla askere alınması, eğitim olanaklarının sınırlılığı ve hukuki güvencenin olmayışı gibi (Kayaoğlu vd. 2022; Kaya 2022; Müller-Funk ve Fransen 2023) gerekçelerin Suriyeliler arasında yaygın olarak paylaşılan köken ülke (Suriye) ile ilgili gerekçeler arasında olduğunu ortaya koymuştur. Bunun yanında, Türkiye ‘ye sağlanan kültürel, sosyal ve ekonomik uyum ve entegrasyon (Kaya 2022; Kayaoğlu vd. 2022; Rottman ve Kaya 2020), Türkiye’de hissedilen güvenlik ve aidiyet duygusu, Türkiye’de gelişen sosyal bağlar ve zaman içinde artan evde olma hissinin de (Rottman ve Kaya 2020) Suriyelilerin geri dönüş niyetlerinin altında

yatan ev sahibi ülke kaynaklı gerekçeler arasında olduğu bulunmuştur. Bazı çalışmalar ise, geri dönüş niyeti üzerinde etkili olan bireysel ve sosyal faktörlere işaret etmiştir. Türkiye’de mutlu olma, rahat olma ve T.C. vatandaşlığı alma isteği (Kaya 2022; Kayaoğlu vd. 2022), çocukların geleceğini düşünme, Suriye’ye yönelik aidiyet ve kültürel bağlılık, Suriye de mülk sahibi olma, mülteci statüsünde olmayı istememe ve Suriye’deki akraba ve arkadaşların varlığı veya yokluğu (Müller-Funk ve Fransen 2023) Suriyelilerin geri dönüşe yönelik niyetlerini belirlerken değerlendirdikleri faktörler arasındadır. Sonuç olarak, Türkiye’deki Suriyelilerin geri dönüş niyetlerinin birbiriyle ilişkili birçok faktör tarafından dinamik olarak şekillendiği söylenebilir (Rottman ve Kaya 2020).

Mevcut Araştırma

Bu araştırma, Suriye iç savaşı sonrası dönemde, Türkiye’deki Suriyelilerin geri dönüş niyetlerini ve bu niyetleri şekillendiren faktörleri/değerlendirmeleri nitel yöntem aracılığıyla derinlemesine ele almayı amaçlamaktadır. Bu çalışma hem pratik hem de kuramsal açıdan önemlidir. İlk olarak, alan yazında geri dönüşe yönelik çalışmalar çoğunlukla işçi göçmenlerin deneyimlerine odaklanmış olup, mülteci ya da sığınmacıların geri dönüşünü konu edinen çalışmalar oldukça sınırlıdır (Kayaoğlu vd. 2022; Kaya ve Orchard 2019; Rottman ve Kaya 2020). Var olan çalışmalar çoğunlukla geri dönüşün kuramsal, yasal ve normatif yönlerine ya da geri dönüş sonrası entegrasyona odaklanmıştır (Bradley 2008; Kayaoğlu vd. 2022). Bu bağlamda, bu çalışma yeni gelişmekte olan mülteci geri dönüşünü konu edinen literatüre katkıda bulunacaktır.

İkinci olarak, alanyazındaki mülteci geri dönüş niyetini ele alan çalışmaların belli bir kısmı Suriyeli mültecilerin deneyimlerini ele almış olup, bu çalışmalar çoğunlukla Avrupa’daki Suriyelilerle yürütülmüştür (Al Husein ve Wagner 2023; Kaya ve Orchard 2019). Ancak, Türkiye’deki en büyük sığınmacı grubunu oluşturan Suriyeliler, sahip oldukları yasal ve sosyal statü ile ilişkili olarak ülkelerine geri dönmeyi, Avrupa’daki Suriyelilerden daha farklı değerlendirmektedirler (Kayaoğlu vd. 2022). Türkiye’deki Suriyelilerin geri dönüş niyetlerini ele alan çalışmaların sayısı ise oldukça sınırlı olup (Balcılar ve Nugent 2019; Kaya 2022; Kayaoğlu vd. 2022; Özkan vd. 2023; Rottman ve Kaya 2020), bu çalışmalar 2024 Aralık öncesinde, diğer bir deyişle, Suriye iç savaşı resmi olarak sonlanmadan önce yürütülmüştür. Chatty (2017), bu dönemde Suriyelilerin kendilerini, zorlayıcı koşullar nedeniyle Türkiye’de geçici olarak yerinden edilmiş olarak gördüğünü ve eve dönüş fırsatını beklediğini, ancak geri dönüşe odaklanmadığını belirtmektedir. Şöyle ki, Türkiye’deki Suriyelilerin çoğunun geri dönüşü gündeme almak için savaşın sona ermesini beklediği bilinmektedir (Müller-Funk ve

Fransen 2023). Dolayısıyla, Suriye savaşının sona ermesiyle birlikte beliren yeni dönemde, Suriyelilerin geri dönüş niyetlerinin yeniden ele alınması oldukça önemlidir. Bu bağlamda, savaş sonrası dönemde Suriyelilerin geri dönüş niyetlerini inceleyen bu çalışmanın alanyazındaki önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

Üçüncü olarak, Türkiye gibi milyonlarca Suriyeliye ev sahipliği yapan bir ülkede, Suriyelilerin geri dönüş niyetlerinin ve bu niyetleri şekillendiren faktörlerin anlaşılmasının hem Suriye hem de Türkiye’deki sivil toplum kuruluşları ve politika yapıcılar için oldukça önemlidir (Kaya ve Orchard 2019). Bu tür bir anlayışın, geri dönüş sürecine ilişkin daha gerçekçi, insan haklarına duyarlı, Suriyelilerin ihtiyaç ve beklentilerini gözetten ve sürdürülebilir politikaların geliştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda, bu çalışma, savaş sonrası dönemde Türkiye’deki Suriyelilerin geri dönüş niyetlerini ve bu niyetlerin arkasındaki değerlendirme süreçlerini derinlemesine inceleyerek uygulayıcı aktörlere saha temelli bir perspektif sunacaktır. Son olarak, Türkiye’de 2016 sonrası dönemde Suriyelilerin geri dönüşüne yönelik tartışmalar artarak sürmesine rağmen, bu tartışmalarda Suriyelilerin görüşleri yeterince yer almamaktadır (Valenta vd. 2020). Suriyelilerin geri dönüş niyetlerini ve geri dönüş niyetlerini şekillendiren faktörleri bireysel görüşmeler aracılığıyla inceleyen bu çalışma, Suriyelilerin sesinin duyulmasına da katkıda bulunacaktır.

Yöntem

Suriye iç savaşı sonrası dönemde, Türkiye’deki Suriyelilerin geri dönüş niyetlerini ve bu niyetleri şekillendiren faktörleri/değerlendirmeleri derinlemesine incelemek için nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir.

Katılımcılar

Bu araştırmanın katılımcılarını, İzmir ilinde ikamet etmekte olan 15 Suriyeli yetişkin birey oluşturmaktadır. Suriyeliler ulaşılması güç ve hassas bir grup olduğu için araştırmanın katılımcıları kartopu yöntemiyle belirlenmiştir. Bu yöntem, doğrudan erişimin sınırlı olduğu durumlarda, mevcut katılımcılar aracılığıyla güven ilişkisi kurularak yeni katılımcılara ulaşmayı mümkün kılmaktadır (Naderifar vd. 2017). İlk olarak, araştırmacı kendi sosyal çevresi aracılığıyla üç gönüllü katılımcıya ulaşmış, sonrasında bu katılımcılardan diğer potansiyel katılımcıları tespit etme konusunda yardımcı olmaları istenmiştir. Bu katılımcılar, yakın çevrelerinde araştırmayı duyurmuş ve çalışmaya katılmayı kabul eden katılımcılar araştırmaya dâhil edilmiştir. Katılımcıların yaşları 18 ile 56 arasında değişmektedir. Katılımcıların 13’ü

kadın, 2'si erkektir. Kadın katılımcıların ikisi dul, yedisi evli, geri kalanları bekârdır. Erkek katılımcıların biri evli, biri bekârdır. Katılımcılardan yalnızca ikisi T.C. vatandaşı olup, diğerleri geçici koruma statüsüne sahiptir. Katılımcıların üçü tam zamanlı, ikisi yarı zamanlı çalışmakta; kalanları ise herhangi bir işte çalışmamaktadır. Katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Profili

Katılımcı No	Cinsiyet	Yaş	Eğitim durumu	Türkiye'de kalış süresi	Suriye'de yaşadığı il	Statü
1	Kadın	18	Lise öğrencisi	11	Halep	T.C. vatandaşı
2	Kadın	58	Lise mezunu	32	İdlib	T.C. vatandaşı
3	Erkek	58	Doktora öğrencisi	12	Halep	Geçici koruma
4	Kadın	18	Lise öğrencisi	12	Halep	Geçici koruma
5	Kadın	41	Ortaokul mezunu	11	Halep	Geçici koruma
6	Kadın	31	Lise mezunu	10	Halep	Geçici koruma
7	Kadın	25	Lise mezunu	13	Halep	Geçici koruma
8	Kadın	36	Ortaokul mezunu	13	Halep	Geçici koruma
9	Kadın	37	Ortaokul mezunu	13	Halep	Geçici koruma
10	Kadın	37	Üniversite mezunu	10	Halep	Geçici koruma
11	Kadın	30	İlkokul mezunu	12	Rakka	Geçici koruma
12	Erkek	28	Üniversite öğrencisi	12	Halep	Geçici koruma
13	Kadın	20	Üniversite öğrencisi	12	Halep	Geçici koruma
14	Kadın	25	Üniversite öğrencisi	10	Halep	Geçici koruma
15	Kadın	43	Ortaokul Mezun	12	Halep	Geçici koruma

İşlem

Araştırmaya başlamadan önce İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Araştırmalar Etik Kurulu'ndan araştırmanın etik onayı alınmıştır (Toplantı Tarihi: 22.01.2025, Karar No: 2025/02-09). Araştırmanın verileri, çevrimiçi ortamda veya yüz yüze yürütülen bireysel yarı-yapılandırılmış mülakatlar aracılığıyla toplanmıştır. Bireysel mülakatlar, 2025 Şubat ayı içerisinde bu araştırmanın yürütücüsü tarafından gerçekleştirilmiştir. Mülakat öncesinde 3 katılımcının akıcı olarak Türkçe konuşmadığı belirlendiği için, bu katılımcılarla yürütülen mülakatlara hem Türkçe hem Arapça konuşabilen Suriyeli kadın üniversite öğrencisi bir çevirmen eşlik etmiştir. Bu çevirmene, görüşmedeki çevirmenliğin nasıl yürütüleceğine dair kısa bir eğitim verilmiştir. Mülakatlar öncesinde katılımcılara çalışmanın amacı, gönüllü

Türkiye’de Yaşayan Suriyelilerin Geri Dönüş Niyetlerine Yön

Veren Faktörler ve Değerlendirmeler

katılım ilkesi, çalışma katılım ve ayrılma koşulları hakkında bilgi verilerek yazılı veya sözlü (çevrimiçi görüşme durumlarında) bilgilendirilmiş onam alınmıştır. Mülakatlara, katılımcıların göç geçmişlerine ilişkin açık uçlu bir soru ile başlanmıştır. Ardından, yarı-yapılandırılmış mülakat protokolü takip edilmiştir. Yarı-yapılandırılmış mülakat protokolü, katılımcıların göç öncesi hayatları, Suriye’den Türkiye’ye göç etme sebepleri, Türkiye’deki yaşamları, Türk halkıyla olan ilişkileri, Suriye savaşının sonlanmasıyla ilgili duygu ve düşünceleri, geri dönüşe yönelik niyetleri, geri dönüşe yönelik niyetleri üzerinde etkili olan faktörler, geri dönüşe yönelik plan ve hazırlıkları (eğer dönmek istiyorlarsa) ve geleceklerine dair kişisel planları ile ilgili 17 sorudan oluşmaktadır. Mülakatların uzunlukları 20 dakika ile 90 dakika arasında değişmektedir. Mülakatların hepsinde ses kaydı alınmıştır.

Veri analizi

Mülakatlara ait ses kayıtları iki aşamada deşifre edilmiştir. İlk olarak, ses kayıtları Microsoft Word programı ile deşifre edilmiş, ardından bir grup lisans öğrencisi Word ortamına aktarılan deşifrelerin doğruluğunu kontrol etmiş ve varsa eksik yerleri tamamlamıştır. Verilerin analizinde tematik analiz yaklaşımı benimsenmiştir. Bu yaklaşım verilerin kapsamlı, bütüncül ve doğrudan analizine olanak tanıdığı için (Braun ve Clarke 2006) tercih edilmiştir. Analiz esnasında temaların ve alt temaların belirlenmesinde tümevarımsal, diğer bir deyişle veri-temelli bir strateji tercih edilmiştir. Cümleler veri analiz birimi olarak belirlenmiştir. Veri kodlama işlemi araştırmacı tarafından Excel ortamında gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı görüşme metinlerini tekrar ve tekrar okuyarak katılımcı ifadelerindeki anlamlara nüfuz etmeye çalışmış ve bu ifadelerde ortak olarak açığa çıkan fikirleri belirlemeye çalışmıştır. İkinci olarak, anlamlı veri birimlerini birleştirilerek alt kategoriler ve kategoriler oluşturulmuştur. Üçüncü olarak, kategoriler potansiyel temalar halinde birleştirilmiş ve tematik harita oluşturulmuştur. Temalar üzerinde inceleme yapıldıktan sonra, her tema tanımlanıp isimlendirilmiştir.

Bulgular

Katılımcıların geri dönüşe yönelik niyetlerini anlamak amacıyla katılımcılara, Suriye’ye geri dönüşle ilgili görüşleri, isteklilikleri ve planları sorulmuştur. Mülakatların analizi, katılımcıların Suriye’ye geri dönüşe yönelik niyetlerinin üç kategoride toplandığını ortaya koymuştur: (1) kısa vadede (4 ay-2 yıl) dönüş planlayanlar, (2) gelecekte dönüşü değerlendirenler, (3) dönüşü reddedenler. İlk olarak, kısa vadede dönüş planlayanlar, yakın zamanda Suriye’ye dönmeyi planlayan ve bunun için somut adımlar atmaya başlayan

katılımcıları temsil etmektedir. İkinci olarak, gelecekte dönüşü planlayanlar, kısa vadede dönmek istemeyen ancak uzun vadede geri dönüşü değerlendirebilecek bir seçenek olarak gören katılımcıları temsil etmektedir. Son olarak, dönüşü reddedenler, Suriye'ye dönmeyi düşünmeyen katılımcıları temsil etmektedir. On beş katılımcıdan dördü kısa vadede (4 ay–2 yıl) Suriye'ye dönmeyi planladığını ve bu doğrultuda hazırlıklara başladığını belirtmiş, ikisi gelecekte geri dönüşü değerlendirebileceğini ifade etmiş, dokuzu ise Suriye'ye geri dönmeyi düşünmediğini belirtmiştir.

Katılımcıların geri dönüş niyetlerinin, çeşitli faktörlere bağlı olarak dinamik bir şekilde şekillendiği bulunmuştur. Farklı geri dönüş niyetlerine sahip katılımcıların, dönüş niyetlerini şekillendiren faktörler ve değerlendirmeler (ortaklaşan ve farklılaşan) yedi temada ele alınmıştır: (1) Türkiye'deki yaşam koşullarının uygunluğu, (2) Suriye'deki koşulların geri dönüş için uygunluğu, (3) Türkiye'ye uyum ve entegrasyon, (4) Aile bağları ve özlem, (5) Geri dönüş için hazır olma: psikolojik ve ekonomik koşulların rolü, (6) Geri dönüşe yönelik toplumsal baskı: geri gönderilme korkusu, (7) Aile içi fikir ayrılıkları. Katılımcıların dönüş niyetlerini şekillendiren faktörler ve değerlendirmelere yönelik temalar ve alt temalar Tablo 2'de sunulmuştur:

Tablo: 2. Temalar ve Alt Temalar

No	Temalar	Alt temalar
1	Türkiye'deki yaşam koşullarının uygunluğu	Suriye'deki şiddetin ardından Türkiye'de güvende hissetme Ayrımcılık deneyimleri ve yerel halkla ilişkiler Türkiye'de iş imkânları, ve sosyal yardımlar Türkiye'de eğitim imkânları
2	Suriye'deki koşulların geri dönüş için uygunluğu	Suriye'de güvenlik ve istikrar endişeleri Suriye'de altyapı sorunları Suriye'de eğitim olanakları Suriye'deki koşulların izlenmesi Vatan sevgisi ve vatani yeniden inşa etme arzusu
3	Türkiye'ye uyum ve entegrasyon	Türkiye'de kurulan düzen: yapısal ve toplumsal entegrasyon Türkiye'ye kültürel entegrasyon Türkiye'ye aidiyet hissi

Türkiye’de Yaşayan Suriyelilerin Geri Dönüş Niyetlerine Yön

Veren Faktörler ve Değerlendirmeler

4	Aile bağları ve özlem	-
5	Geri dönüş için hazır olma: Psikolojik ve ekonomik koşulların rolü	-
6	Geri dönüşe yönelik toplumsal baskı: Geri gönderilme korkusu	-
7	Aile içi fikir ayrılıkları	-

Türkiye’deki Yaşam Koşullarının Uygunluğu

Katılımcılar Türkiye’deki koşullarının (özellikle Suriye ile karşılaştırıldığında) hayatlarına devam edebilmeleri için uygun olduğunu belirtmiş ve bunu dört gerekçeyle açıklamıştır: (1) Suriye'deki şiddetin ardından Türkiye'de güvende hissetme, (2) Ayrımcılık deneyimleri ve yerel halkıyla ilişkiler, (3) Türkiye’de iş imkânları, sosyal yardımlar ve ekonomik koşullar, (4) Türkiye’ de eğitim imkânları.

Suriye'deki Şiddetin Ardından Türkiye'de Güvende Hissetme

Katılımcıların hepsi (biri hariç), göç öncesi dönemde bombalama, silah sesleri, zorla askere alma, kaçırma, patlama, tehdit gibi şiddet içeren olayları doğrudan deneyimlediğini ya da şahitlik ettiğini ifade etmiştir. Göç öncesi dönemde yaşadıkları bu şiddet deneyimlerine karşı, katılımcılar Türkiye’de kendilerini güvende hissettiklerini belirtmiştir. Özellikle de, dönüşü reddeden ve gelecekte dönüşü değerlendiren katılımcılar, Türkiye’de yaşadıkları farklı zorluklar olsa Türkiye’de güvende hissettiklerini belirtmiştir.

“En azından burada güven var. Hayatta dünyada hayatta en önemli şey güvende olmaktır. Senin çocuğun, senin ciğerin için en önemli şey güvende olmaktır... Yani emniyette olmak. Eğer o güven de yoksa yok kardeşim burada (Türkiye’de) kalacağız. Çalışırız, bir iş yaparız. Allah kerim yani. İnsan bir şekilde yaşar yani” (Katılımcı 3/E, dönüşü reddediyor).

Ayrımcılık Deneyimleri ve Yerel Halkla İlişkiler

Katılımcıların hepsi Türkiye’de zaman zaman önyargı ve ayrımcılığa maruz kaldıklarından ve bu durumun kendilerini olumsuz etkilediğinden bahsetmiştir. Katılımcılar bu olumsuz deneyimlerden rahatsız olduklarını ifade etseler de, bu deneyimleri Türkiye ve Türk halkına genellememiş, bilakis bu olumsuz deneyimlerin her yerde yaşanabileceğini, her milletin içinde

iyi ve kötü insanlar olabileceğini belirtmişlerdir. Yaşadıkları olumsuz deneyimlerin yanında, bütün katılımcılar Türk halkıyla çeşitli bağlamlarda (okul, üniversite, iş yeri, komşuluk) kurdukları dostane ve arkadaş canlısı ilişkilere işaret etmiştir. Örneğin, katılımcı 10, yaşadığı olumsuz deneyimler olsa da bunların Türk halkına genellenemeyeceğini aşağıdaki gibi belirtmiştir.

“Yani bazen insanlar sen niye buradasın diyorlar. Mesela bazen otobüse biniyorum; Boş bir yer varsa mesela oturuyorum ama biri gelirse hemen kalkıyorum, korkuyorum yani diyorlar ki bazen sen Suriyelisin. Öyle şeyler yaşıyorum ama genelde gerçekten çok iyiler, herkese genelleyemem. Komşularım, bana geliyorlar bazen kahve içiyoruz, ben gidiyorum, çok seviyorum yani” (Katılımcı 10/K, gelecekte dönüşü değerlendiriyor).

Türkiye’ de İş İmkânları ve Sosyal Yardımlar

Katılımcıların büyük çoğunluğu geçimlerini sağlamak için kendilerinin ya da aile üyelerinin çalıştığını ve sosyal yardım aldıklarını ifade etmiştir. Katılımcılar, Türkiye’de Suriyelilere sunulan çalışma koşullarının güvensiz ve zorlayıcı olduğunu belirtse de yine de Türkiye’de kendileri için iş imkânı ve sosyal yardımların olmasının hayatlarına devam edebilmelerini sağladığını belirtmiştir. Dönüşü reddeden ve gelecekte dönüşü değerlendiren katılımcıların hepsi, Suriye’de bu imkânların olamayacağını belirtmiştir. Özellikle eşi vefat etmiş kadın katılımcılar, Türkiye’de sunulan evden çalışma (boncuk dizme, nakış yapma vb.) koşullarının kendileri için çok kıymetli olduğunu, bu şekilde çalışarak hem çocuklarına bakabildiklerini hem de geçimlerini sağlayabildiklerini ve bu koşulları Suriye’de bulmalarının mümkün olmadığını belirtmiştir.

“Mesela burada ben çalışıyorum, çocuklarım çok mutlu, okullarından çok memnunar, bir şeyler isteseler alabiliyorum. Ama Suriye’de babam, abim dışarda çalıştırmaz. Orda evden çalışacak işte yok. Ama ben burada iş bulabiliyorum, çalışıyorum. Çocuklarımla istediklerini alabiliyorum. Rahatım. Burada yardımda alıyoruz İHH VE Kızılay Kart veriyor” (Katılımcı 6/K, dönüşü reddediyor).

Türkiye’de Eğitim İmkânları

Katılımcıların hepsi Türkiye’de sunulan farklı kademelerdeki eğitim imkânlarından memnun olduklarını ifade etmiştir. Dönüşü reddeden ve gelecekte dönüşü değerlendiren katılımcılardan çocuğu olanlar, Türkiye’de çocuklarının eğitim alabildiğini ancak Suriye’de böyle bir imkânın olmadığını belirtmiştir. Bunun yanında, bazı katılımcılar farklı eğitim kademelerindeki çocuklarının Arapça bilmediğini, dolayısıyla döndükleri takdirde çocuklarının Türkiye’de aldıkları eğitimin boşa gitmesinden endişe ettiklerini dile getirmiştir. Hali hazırda lise ya da üniversiteye devam eden genç katılımcılar ise, eğitimlerini yarıda bırakmak istemediklerini ve eğitimlerini bitirdikleri zaman da mesleklerini yapmak istediklerini ancak Suriye’de

Türkiye’de Yaşayan Suriyelilerin Geri Dönüş Niyetlerine Yön

Veren Faktörler ve Değerlendirmeler

çalışabilecekleri bir ortamın olmadığını ifade etmiştir. Katılımcı 4, Türkiye’deki eğitim hayatını yarıda bırakmak istemediğini aşağıdaki gibi açıklamıştır.

“Ben dönmeyi hiç düşünmüyorum. Yani çünkü buraya çok güzel alıştım. Yani oraya gitsem dil açısından Arapça’yı unuttum çünkü ben. Bir de eğitimi de burada gördüm ya Türkçe olarak. Okulumda devam ediyor, o yüzden yani çok da düşünmüyorum” (Katılımcı 4/K, dönüşü reddediyor).

Suriye’deki Koşulların Geri Dönüş İçin Uygunluğu

Katılımcıların hepsi (kısa vadede dönüşü planlayan bir katılımcı hariç) Suriye’deki koşulların henüz dönüş için hazır olmadığını ve koşulların iyileşmesinin zaman alabileceğini belirtmiştir. Katılımcıların Suriye’deki koşulların dönüş için uygunluğuna yönelik değerlendirmeleri beş ayrı alt temada ele alınmıştır: (a) Suriye’de güvenlik ve istikrar endişeleri, (b) Suriye’de altyapı sorunları, (c) Suriye’de eğitim olanakları, (d) Suriye’deki koşulların izlenmesi, (e) Vatan sevgisi ve vatani yeniden inşa etme arzusu.

Suriye’de Güvenlik ve İstikrar Endişeleri

Katılımcıların hepsi (kısa vadede dönüşü planlayan bir katılımcı hariç), Suriye’de güvenlik unsurları ve istikrar ile ilgili ciddi endişelerinin olduğunu ifade etmiştir. Bu endişeler, yeni kurulan hükümetin belirsizliği, farklı aktörlerin katılımıyla (özellikle İsrail) savaşın tekrarlama ihtimali, erkeklerin zorla askere alınması durumu, iç savaş sonucu ortaya çıkan silahlı ve dini gruplar, savaş sonucunda insanların psikolojisinin bozulması, artan fakirliğin beraberinde getirdiği hırsızlık olarak sıralanabilir. Katılımcı 5 Suriye’deki güvenlik ve istikrar endişelerini aşağıdaki gibi dile getirmiştir.

“Hükümeti kurmaya çalışıyorlar ama hemen olmaz en az 5-6 ay sürer. Yani zaman lazım. Hem millete yardım edecekler hem binaları, elektriği, alt yapıyı tamir edecekler hepsi zor. Orada insanlar işsizler, iş yok, güç de yok. Ben dönenlerle konuşuyorum, biraz daha dayan diyorlar çünkü tekrar savaş ihtimalide var, İsrail ve IŞİD tehlikeli...Mesela bir çocuk en çok ne ister, internet ister. Ama orada internette yok. Çünkü savaş çok uzun sürdü, 13-14 yıl, Suriye yorgun” (Katılımcı 5/K, kısa vadede dönüşü planlıyor).

Altyapı Eksikliği

Katılımcıların hepsi (kısa vadede dönüşü planlayan bir katılımcı hariç), savaşın etkisiyle ciddi şekilde zarar gören Suriye’deki altyapıya ve altyapı sorunlarının Suriye’de yaşamayı zorlaştırdığına işaret etmiştir. Katılımcıların altyapı ile ilgili işaret ettiği başlıca sıkıntılar, elektrik ve enerji sorunları, su temini ve kanalizasyon, ulaşım ve iletişim altyapısının eksikliği, internete sınırlı erişim, sağlık hizmetlerinin eksikliği ve inşaat ve konut malzemelerine

erişimdeki sorunlar olarak sıralanabilir. Katılımcı 5, altyapı (özellikle su ve elektrik) ile ilgili endişelerini belirtmiştir.

“Ben her gün soruyorum görüştüklerime, elektrik oldu mu? Su oldu mu? Günde bir saat su gelmesi büyük bir şey değil yani. Koşullar çok zor. Su bir saat geliyor. O bir saat içinde gerçekten on bardak bile dolduruyorlar, evde ne varsa dolduruyorlar çünkü korkuyorlar yarın tekrar su gelmeyebilir” (Katılımcı 5, kısa vadede dönüşü planlıyor).

İşsizlik ve Hayat Pahalılığı

Katılımcıların hepsi (kısa vadede dönüşü planlayan bir katılımcı hariç), savaşın Suriye ekonomisi üzerindeki tahrip edici etkilerini vurgulamıştır. Özellikle, işletmelerin kapanması ve bunlarla ilişkili olarak iş imkânlarının olmaması ve yüksek enflasyon ve hayat pahalılığı katılımcıların değindiği başlıca sorunlardır. Katılımcı 3, işsizlik ve hayat pahalılığının geri dönüş önündeki en önemli engellerden bazıları olduğunu ifade etmiştir.

“Yani, insanın memleketi iyi tabi ki ama biz düşünmüyoruz dönmeyi. Çalışma imkânı yok, iş yok, hayat orada çok pahalı yani. Yani hayatın şartları çok zor...İstikrar yok, askeri güvenlik, emniyet yok, inşallah düzelir” (Katılımcı 3/E, dönüşü reddediyor).

Suriye’deki Eğitim Olanakları

Son olarak, katılımcıların hepsi (kısa vadede dönüşü planlayan bir katılımcı hariç), Suriye’de eğitim imkânının olmadığını belirtmiştir. Katılımcılar, Suriye’ye döndükleri takdirde, çocuklarının ya da kendilerinin eğitime devam edebilmelerinin neredeyse mümkün olmadığını ifade etmiştir. Eğitim ile ilgili bir diğer mesele eğitim müfredatı ve eğitim dilidir. Türkiye’de Türkçe eğitim alan öğrencilerin büyük çoğunluğu Arapça bilmediği ya da çok az bildiği için, Suriye’de Arapça eğitime nasıl devam edecekleri ayrı bir sorun olarak belirmektedir. Bu bağlamda, kısa vadede dönmek isteyen bir katılımcı, Suriye’de eğitim olanaklarının geliştirilmesi için Türkiye’den destek beklediklerini aşağıdaki gibi ifade etmiştir.

“Ben ne yapacağım mesela benim çocuğum sekizinci sınıf bu sene bitirecek, Suriye’ye gideceğiz, orada lise hazır mı? Yoksa Arapça bilmiyor, 1. Sınıftan mı başlayacak küçük çocuklarla? Türkiye’nin kendi yetiştirdiği Türkçe bilen öğrenci orda ne yapacak? Bununla alakalı aslında bir adım atılmasını da istiyorum. Aynı zamanda Türkiye hükümetinden de desteğini bekliyoruz” (Katılımcı 5/K, kısa vadede dönüşü planlıyor).

Suriye’deki Koşulların İzlenmesi

Yapılan görüşmeler bütün katılımcıların, Suriye’deki yaşam koşulları üzerinde doğrudan belirleyici olan altyapı imkânları (ör. elektrik ve su temini) ve sosyo-politik konjektür ile ilgili gelişmeleri (ör. dini gruplar arası gerilimler) gerek medya gerek Suriye’deki akraba ve arkadaşlarıyla yaptıkları telefon görüşmeleri aracılığıyla yakından takip ettiklerini ve sık sık kontrol ettiklerini göstermiştir. Bu durum, geri dönüş niyetinin en önemli belirleyicilerinden

Türkiye’de Yaşayan Suriyelilerin Geri Dönüş Niyetlerine Yön

Veren Faktörler ve Değerlendirmeler

birisi olan Suriye’deki koşullara yönelik bilginin sürekli güncellendiğini, buna bağlı olarak da geri dönüş niyetinin dinamikliğini yansıtmaktadır. Kısa vadede dönüşü planlayan bazı katılımcılar, sadece telefon görüşmeleriyle sınırlı kalmayıp, Suriye’deki koşulları kontrol etmek üzere erkek aile üyelerinden birinin savaş biter bitmez Suriye’ye gittiğini ve uygunluğu kontrol ettiğini belirtmiştir. Katılımcı 2, oğlu aracılığıyla Suriye’deki koşulları yakından takip ettiğini aşağıdaki gibi açıklamıştır.

“Suriye’den haber alıyoruz sürekli. Oğlum önce gitti baktı evlere baktı falan kesinlikle acele etmeyin dedi hem kış hem soğuk yani çok soğuk, elektrik günde 2 saatten az geliyor. Sadece telefon şarj ediliyor. Ne buzdolabı ne çamaşır makinası ne de su bile yok. O yüzden de diyor anne acele etmeyin biraz bekleyin iyice bir güneş gelsin elektrik gelsin hava ısınsın” (Katılımcı 2/K, kısa vadede dönüşü planlıyor).

Vatan Sevgisi ve Vatanı Yeniden İnşa Etme Arzusu

Katılımcıların büyük çoğunluğu, Suriye’deki koşulların geri dönüş için uygun olmadığını belirtse de kısa vadede dönüş planlayanlar ve gelecekte dönüşü değerlendiren katılımcıların hepsi vatanlarını yeniden kalkındırmaya yönelik istek ve motivasyonlarını belirtmiştir. Hatta, katılımcılar ülkelerine katkıda bulunmak için bir gün muhakkak dönülmesi gerektiğine inandıklarının altını çizmiştir. Örneğin, katılımcı 13 kendi geri dönüş motivasyonunun Suriye’yi kalkındırmak olduğunu aşağıdaki gibi açıklamıştır.

“Bence şu an koşullar çok uygun değil dönmek için ama Suriye’nin bize ihtiyacı var. Ben dönmem, diğerleri dönmezse Suriye’yi kim inşa edecek diye düşünüyorum. Yani, hani bize ihtiyacı var. Onu yeniden inşa etmek, onu yeniden canlandırmak işte o yüzden döneceğiz” (Katılımcı 13/K, kısa vadede dönüşü planlıyor).

Türkiye’ye Uyum ve Entegrasyon

Kısa vadede Suriye’ye dönüşü planlamayan (dönüşü reddeden ve gelecekte dönüşü değerlendiren) katılımcıların hepsi bazı zorluklara rağmen Türkiye’ye alıştıklarını, uyum sağladıklarını, Türkiye’de bir düzen kurduklarını ve Türkiye’ye ait hissettiklerini dile getirmiştir. Bu katılımcıların Türkiye’ye uyum sağladıklarına ilişkin açıklamaları aşağıda 3 tema altında ele alınmıştır.

Türkiye’de Kurulan Düzen: Yapısal ve Toplumsal Entegrasyon

Kısa vadede Suriye’ye dönüşü planlamayan katılımcıların hepsi, Türkiye’de bir düzen kurabildiklerini ve yeniden/en baştan Suriye’de bir düzen kurmanın kendileri için çok zor olduğunu ifade etmiştir. Katılımcılar, Türkiye’de bir düzen kurmak ve istikrara ulaşmak için çok uğraştıklarını, şimdi de bundan vazgeçmek istemediklerini belirtmiştir. Katılımcılar

kurdukları düzeni açıklarken, Türkiye’ye yapısal ve toplumsal entegrasyon ile ilişkili faktörlere değinmiştir. Yapısal entegrasyon ile ilişkili olarak, Türkiye’de içinde yaşadıkları ev, eşyalar ve iş imkânlarının olması gibi faktörler vurgulanmıştır. Katılımcı 12, Türkiye’de bir düzen kurduğunu ve bunun kendisini cezbedtiğini aşağıdaki gibi açıklamıştır.

“Mutluyum ben gayet. Ben dönmek istemiyorum çünkü ben burada kendimce bir düzenimi kurduğumu düşünüyorum. Yani sıfırdan buraya gelmek benim için kolay değil. Kolay bir dönem değildi, hiçbir şey yoktu ne eşya ne ev ne de başka bir şey. Türkçe sıfırdı hani çok çabaladım o yüzden. Yani o düzeni kurmak beni cezbediyor. Burada istikrarlıyım, bir düzenim var, çevrem var” (Katılımcı 12/E, geri dönüşü reddediyor).

Toplumsal entegrasyon ile ilişkili olarak katılımcılar, komşuları, üniversite, iş yeri ya da sivil toplum kuruluşları aracılığıyla Türkiye’de bir sosyal çevre edindiklerinden bahsetmiştir. Arkadaşlarıyla kurdukları ilişkilerin kendilerine iyi geldiğini ve sık sık görüştüklerini belirtmiştir. Bazı katılımcılar, en yakın arkadaşlarının Türk olduğunu da belirtmiştir. Bu bağlamda, katılımcı 3, Türk komşularıyla kurduğu yakın ilişkilere işaret etmiştir.

“Şimdi 8 senedir bu mahalledeyiz. Komşuların hepsi de tanıyor yani. Yani 8 sene, mesela dün komşuya gittik gece saat 12’ye kadar sohbet ediyoruz. Bize geliyorlar, şey yapıyorum, bir yemektir hanım onlara veriyor, bize veriyorlar. Yani tekrar söyleyeyim yani alıştık bu hayata alıştık yani” (Katılımcı 3/E, dönüşü reddediyor).

Türkiye’ye Kültürel Entegrasyon

Yapısal ve toplumsal entegrasyonun yanında, kısa vadede Suriye’ye geri dönüşü planlamayan katılımcıların hepsi Türkiye kültürüne alıştıklarını ifade etmiştir. Özellikle genç katılımcılar, hayatlarının önemli bir bölümünü (8-10 yıldan fazla) Türkiye’de geçirdiklerini, dolayısıyla kendilerini Türkiye kültürüne Suriye kültürüne göre daha fazla ait hissettiğini ifade etmiştir. Bu katılımcılar Suriye kültürü ile yetişmediklerini, dolayısıyla Suriye kültürüne özgü gelenek ve değerlere (ör. kadının toplumdaki yeri, geniş ailenin beklentileri vb.) uyum sağlayamamaktan endişe ettiklerini ifade etmiştir. Benzer şekilde, çocukları olan katılımcılarda çocuklarının Türkiye’de büyüdüğünü, hiç Arapça bilmediğini ya da çok az bildiğini ve çocuklarının Türkiye kültürüne (Suriye kültürüne kıyasla) daha aşina olduğunu belirtmiştir. Katılımcı 1, kendisini Türkiye kültürüne daha yakın hissettiğini aşağıdaki gibi ifade etmiştir.

“Ben buranın kültürüyle büyüdüğüm için buraya kendimi daha yakın hissediyorum. Suriye’ye gidersem zorluk çekeceğimi düşünüyorum. Oraya alışamayabilirim. Biraz yani kültürler benziyor ama farklar da var. Arapça’da unuttum zaten”. (Katılımcı 1/K, gelecekte geri dönüşü planlıyor)

Türkiye’de Yaşayan Suriyelilerin Geri Dönüş Niyetlerine Yön

Veren Faktörler ve Değerlendirmeler

Özelikle kadın katılımcılar, Suriye kültürü ve Türkiye kültürünün kadının aile ve toplumdaki rolü, eğitim ve çalışma hayatı, kadın hakları ve yasalar gibi alanlarda kadına yönelik bakış açılarındaki farklılığa işaret etmiştir. Bu katılımcılar, Türkiye’nin kadına yönelik sunduğu eşitlikçi toplumsal yaşamdan, özellikle aile, çalışma ve eğitim alanında faydalandıklarını, çok memnun olduklarını ve bu özgürlük alanını bırakmak istemediklerini belirtmiştir. Kadın katılımcıların en çok altını çizdiği meseleler, (a) Suriye’de kadının çalışması toplumsal baskılarla sınırlandırılırken, Türkiye’de evde ya da dışarıda çalışarak kendi geçimlerini sağlayabilme imkânı, (b) Suriye’de kadına yönelik şiddet ve yasal güvencenin eksikliği hakimken, Türkiye’de kadın olarak güvende hissetmeleri, (c) Suriye’de genç kadınlar eğitimden ziyade evliliğe yönlendirilirken, Türkiye’de eğitimlerine devam edebilme imkânı, (d) Suriye’de geniş aile ile birlikte yaşama ve zaman geçirme daha yaygınken, Türkiye’de çekirdek aile ile birlikte yaşayabilme imkânı olarak özetlenebilir. Bu bağlamda, katılımcı 5’in aşağıdaki ifadesi, kadın hakları ve kadının yasal güvencesi açısından Türkiye ile Suriye arasındaki farkı vurgulamaktadır.

“Suriye’de ben güvenlik görsem yolumu değiştiririm. Çok sertler yani öyle bir hakları var. Burada bir güvenlik kadına vurursa sen şikâyet edersin. Orda, çocuğa, kadına vurmaya hakları var, illa yanınızda bir erkek olacak. Kadın olmak zor Suriye’de” (Katılımcı 5/K, kısa vadede dönüşü planlıyor).

Türkiye’ye Aidiyet Hissi

Kısa vadede dönüşü planlamayan katılımcıların büyük çoğunluğu kendilerini Türkiye’ye ait hissettiğini, Türkiye’yi de kendi vatanları gibi gördüğünü ve Türkiye’nin Suriyelilere kapısını açmış olmasından dolayı minnet duyduğunu ifade etmiştir.

“Biz artık hayatımızın 10 yılını Türkiye’de geçirdik. Bir anda her şeyi bırakıp oraya yerleşmek o kadar yani kolay bir davranış olmuyor. Çünkü tüm zorluklara rağmen artık bu ülke bizden bir parça oldu. Bizim bu ülkeye bir borcumuz var. Bize çok büyük bir iyilik yaptı. Önce, Türkiye bize kapısı açtığı için bir şey yapmak sonra ülkemiz (Suriye) içinde bir şey yapmak istiyoruz” (Katılımcı 14/K, gelecekte dönüşü değerlendiriyor).

Aile Bağları ve Özlem

Geniş aile üyelerine ve akrabalara duyulan özlem ve akrabalarla birleşme isteği, katılımcıların geri dönüşe yönelik niyetlerini şekillendiren bir diğer faktör olarak belirmiştir. Kısa vadede dönüş planlayan ve gelecekte dönüşü değerlendiren katılımcıların hepsi Suriye’de onları heyecanla bekleyen akrabalarının olduğunu ve onlarla zaman geçirmeyi çok özlediklerini ifade etmiştir. Katılımcıların özlemi sadece hayatta olan akrabalarıyla sınırlı olmayıp, bazı

katılımcılar hayatını kaybeden aile büyüklerinin kabirlerini ziyaret etmeyi çok istediklerini ifade etmiştir. Suriye’ye dönüşü reddeden katılımcılar ise, Suriye’de kimselerinin olmadığından ya da geniş aile üyeleriyle birlikte (anne, baba, kardeşler vb.) birlikte Türkiye’ye geldikleri için geri dönmeyi istemediklerinden bahsetmişlerdir. Suriye’ye dönmek istemeyen katılımcılardan birisi de eşinin Türkiye’de vefat ettiğini, onun kabrini Türkiye’de bırakıp ayrılmak istemediğini belirtmiştir. Katılımcı 13, aile ve akraba özleminin kendi geri dönüş kararında önemli bir belirleyici olduğunu aşağıdaki ifadeyle dile getirmiştir.

“En çok akrabalarımınla vakit geçirmeyi özledim. Çünkü burada hiç akrabamız olmadığı için kendimi çok nasıl diyeyim garip hissediyorum: Yabancı ve yalnız. Orada mesela beni sevenler çok. Ablamlar var, dedem, ninem var. Onları daha çok görmek, onlarla vakit geçirmek ve onları daha çok tanımak istiyorum” (Katılımcı 13/K, kısa vadede dönüşü planlıyor).

Geri Dönüş İçin Hazır Olma: Psikolojik ve Ekonomik Koşulların Rolü

Katılımcıların çoğunluğu Suriye’ye geri dönüş için hem psikolojik hem de ekonomik olarak hazır olmanın gerektiğinin altını çizmiştir. Bazı katılımcılar, Suriye’de oldukları dönemde yaşadıkları veya şahit oldukları zorlayıcı deneyimler ve savaşın Suriye’de bıraktığı izler ve yıkımdan dolayı Suriye’ye dönmeye psikolojik olarak hazır olmadıklarını, dönüş fikrinin bile kötü anılarını tetiklediğini belirtmiştir. Örneğin, katılımcı 10, Suriye’deki anılarını hatırlamanın bile kendisini olumsuz etkilediğini aşağıdaki gibi ifade etmiştir.

“Psikolojik olarak hiç hazır değilim, yağmur gibi bombalar yağıyordu, askerler vardı, hatırlamak bile istemiyorum. Sonra Suriye’yi öyle görmek de zor” (Katılımcı 10/K, gelecekte dönüşü değerlendiriyor).

Psikolojik hazır oluşun yanında, katılımcıların geri dönüşe yönelik niyetlerini şekillendiren bir diğer faktörün ekonomik hazır oluş olduğu söylenebilir. Bazı katılımcılar, Suriye’ye gidebilmek ve orada bir hayat kurabilmek (ev yapmak, iş kurmak vb.) için belli bir miktar paraya ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Özellikle de kısa vadede dönüşü planlayan katılımcılar için ekonomik hazır oluşun oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Şöyle ki, kısa vadede dönüş planlayan katılımcıların hepsi, dönüşe yönelik hazırlık yapmaya başladıklarını, Suriye’ye eşyalarını taşımak, orada ev inşa etmek ve iş kurabilmek için birikim yaptıklarını ifade etmiştir. Katılımcı 13, dönüş için birikim yapmaya başladıklarını belirtmiştir.

“Şu an çok hazır değiliz hani mali durumdan dolayı. Ama umarım 1 sene sonra ya da 1,5 sene sonra dönmeye hazır oluruz. Zaten onun için hazırlanıyoruz ailecek. Para biriktiriyoruz hani ev yaptırmak için falan” (Katılımcı 13/K, kısa vadede dönüşü planlıyor).

Türkiye’de Yaşayan Suriyelilerin Geri Dönüş Niyetlerine Yön

Veren Faktörler ve Değerlendirmeler

Ekonomik hazır oluş ile ilişkili olarak, Suriye’de hasarlı bile olsa ev/mülk sahibi olmanın katılımcıları ekonomik olarak güvende hissettirdiği düşünülmektedir. Şöyle ki, kısa vadede dönmeyi planlayan katılımcıların hepsi Suriye’de hasarlıda olsa evleri olduğunu ve evlerini tamir ederek hızlıca bir düzen kurabileceklerine inandıklarını ifade etmiştir. Örneğin, katılımcı 5 Suriye’deki evini yaptırmak için para biriktirdiğini aşağıdaki gibi açıklamıştır.

“İnsanın vatani başka evi de başka mesela benim orada (Suriye’de) evim var. Tabi, temizlik ve tamir gerekiyor. Şimdi mesela benim evimden bahsedeceğim. Üç oda bir de mutfak. Evet bir odam gitmiş merdiven gitmiş, yukarıda çatı zarar görmüş. Tamir etmek gerekiyor onu da düşünüyorum yani yavaş yavaş inşallah. Damlaya damlaya göl olur. Gitmek için para biriktirmek gerekiyor. Para biriktiriyorum, her ay bir kapı yaparım. Bir pencere yaparım orada iki oda daha duruyor. Bana zor gelmiyor yaparım” (Katılımcı 5/K, kısa vadede dönüşü planlıyor).

Geri Dönüş Yönelik Toplumsal Baskı: Geri Gönderilme Korkusu

Suriye savaşının sona ermesinin ardından, katılımcıların büyük çoğunluğu, toplumsal düzeyde Suriyelilerin geri dönüşüne yönelik beklentilerin giderek arttığının farkında olduklarını ifade etmiştir. Katılımcılar, savaşın bitişini takip eden günlerde yerel halktan arkadaşları, komşular, iş verenleri ve ev sahipleri başta olmak üzere çeşitli kişiler tarafından ne zaman döneceklerine yönelik sorular aldıklarını belirtmiştir. Katılımcılar toplumsal düzeyde geri dönüşe yönelik artan bu beklentinin, kendilerini baskı altında hissettirdiğini, kaygılandırıldığını ve Suriye’ye zorla geri gönderilmekten korktuklarını belirtmiştir. Katılımcı 12, hissettiği geri dönüş baskısını ve korkuyu aşağıdaki gibi açıklamıştır.

“Savaş bitti ama başka bir olumsuzluk çıktı... Korku, hani bir gün şöyle; hani çok absürt olacak belki otobüse koyup direk gönderecekler diye. O biraz hani kaygılandırıyor. Hatta bazen evde hani annem falan dönecek miyiz falan diyor. Evet, bir gün bizi otobüse koyup gönderecekler diyorum. Hani şakasına aslında yapıyorum ama hani bu aslında gerçek olabilir diye korkuyoruz” (Katılımcı 12/E, dönüşü reddediyor).

Aile İçi Fikir Ayrılıkları

Yapılan görüşmeler, katılımcıların geri dönüşe yönelik niyetlerinin bireysel değil, birlikte yaşadıkları çekirdek veya geniş aile üyeleriyle birlikte dinamik olarak şekillendiğini göstermiştir. Aile üyelerinin farklılaşan istek ve ihtiyaçları, geri dönüşe yönelik farklı görüşleri beraberinde getirmiş, bu durum da aileler içerisinde fikir ayrılıklarına sebep olmuştur. Katılımcıların hepsi, aile üyeleri içerisinde geri dönüşe yönelik kendileriyle aynı fikri paylaşmayan bir ya da birden çok bireyin olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda, aileler içerisinde en keskin farklılaşmanın, Suriyeli ebeveynler ve çocukları arasında olduğu

düşünülmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu, ebeveynlerinin ya da çocuklarının geri dönüşe yönelik kendilerinden farklı düşündüğünü ifade etmiştir: Ebeveynler geri dönüşü isterken, çocuk ve gençlerin çeşitli gerekçelerle (ör. Arapça bilmeme, Türkiye kültürüne alışma, Türkiye'nin daha gelişmiş olması) Suriye'ye dönmek istemediği bulunmuştur. Bunun yanında, bazı katılımcılar eşler arasında da geri dönüşe yönelik fikir ayrılıklarının yaşandığını belirtmiştir: Kadınlar, çeşitli gerekçelerle (ör. Türk kültürünün kadına bakışı, Suriye'de geniş aile ile beraber yaşamak istememe vb.) Suriye'ye dönmek istemediklerini belirtirken, eşlerinin dönüşe daha istekli olduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcı 8'in aşağıdaki ifadesi, geri dönüşe yönelik çocuklar ve ebeveynler arasındaki farklılaşmayı ortaya koymaktadır.

“Çocuklarım hiç dönmek istemiyor, Arapça bilmiyoruz diyorlar, orda internet yok, gezilecek yerler yok, hiç dönmek istemiyorlar, okulu ne yapacaklarını da bilmiyorlar, ama eninde sonunda alışırlar” (Katılımcı 8/K, kısa vadede dönüşü planlıyor).

Tartışma

Bu araştırma, Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin geri dönüş niyetlerini ve bu niyetleri şekillendiren faktörleri/değerlendirmeleri nitel yöntem aracılığıyla incelemiştir. Suriyelilerle yapılan bireysel mülakatlar, 15 katılımcıdan, dördünün kısa vadeli dönüş (4 ay-2 sene) planladığı ve bunun için hazırlıklara başladığı, ikisinin gelecekte dönüşü değerlendirdiği ve dokuzunun Suriye'ye geri dönüşü reddettiğini ortaya koymuştur. Farklı geri dönüş niyetlerine sahip katılımcıların geri dönüş niyetlerini şekillendiren faktör/değerlendirmeler incelendiği zaman, yedi tema açığa çıkmıştır: (1) Türkiye'deki yaşam koşullarının uygunluğu, (2) Suriye'deki koşulların geri dönüş için uygunluğu, (3) Türkiye'ye uyum ve entegrasyon, (4) Aile bağları ve özlem, (5) Geri dönüş için hazır olma: psikolojik ve ekonomik koşulların rolü, (6) Geri dönüşe yönelik toplumsal baskı: geri gönderilme korkusu, (7) Aile içi fikir ayrılıkları.

Suriyelilerin geri dönüş niyetlerinin üç ayrı kategoride toplandığı bulunmuştur: (1) kısa vadede (4ay-2 sene) geri dönüşü planlayanlar, (2) gelecekte geri dönüşü değerlendirenler ve (3) geri dönüşü reddedenler. Bu bulgular, Suriye iç savaşının sona ermesinden önce yürütülen çalışmalarla karşılaştırıldığında (ör. Balcılar ve Nugent, 2019; Kayaoğlu vd., 2022), geri dönüş niyetlerine ilişkin hem örtüşen (ör. geri dönüşü reddetme) hem de farklılaşan (ör. kısa vadede dönüş planlama ya da gelecekte dönüşü değerlendirme) eğilimlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu farklılıklar, geri dönüş niyetlerinin sabit değil; savaşın sona ermesi ya da Suriye'deki sosyo-politik koşulların değişmesi gibi yeni gelişmelere bağlı olarak yeniden şekillenen dinamik süreçlere dayandığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Suriyelilerin geri dönüş niyetlerinin yalnızca “geri dönmeyi istemek” ya da “dönmeyi reddetmek” şeklinde iki

uçlu bir çerçevede ele alınmaması; bunun yerine, bireysel ihtiyaçlar ile değişen sosyo-politik koşulların sunduğu imkânlar doğrultusunda şekillenen esnek bir süreç olarak değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir (Kayaoğlu vd., 2022). Bu yaklaşım, politika yapıcılarının, geri dönüşe yönelik farklı istek ve beklentilere sahip Suriyeliler için duyarlı ve aşamalı çözümler geliştirmesini gerekli kılmaktadır.

Alanyazındaki çalışmalarla uyumlu olarak, katılımcıların geri dönüş niyetlerinin karmaşık olduğu ve çok çeşitli faktörler çerçevesinde dinamik olarak şekillendiği bulunmuştur (Al Husein ve Wagner, 2023; Koser ve Kuschminder, 2015). Bu faktörler aşağıda detaylı olarak ele alınmıştır.

Türkiye ve Suriye’deki Yaşam Koşullarının Karşılaştırılması

Suriyeli katılımcıların, yaşam koşullarının uygunluğunu Türkiye (ev sahibi ülke) ve Suriye (anavatan) arasında karşılaştırmalı olarak ele aldığı görülmüştür. Bunu destekler nitelikte, Koser ve Kuschminder (2015), geri dönüş kararını, ev sahibi ülke ve anavatanın sunduğu politik, sosyal ve ekonomik fırsat ve koşulların karşılaştırmalı olarak değerlendirildiği ve bu karar verme sürecinin bireysel, ailevi ya da topluluk düzeyindeki diğer faktörlerden etkilendiği bir süreç olarak ele almaktadır. Bu araştırmadaki katılımcıların büyük çoğunluğu, Suriye ile karşılaştırıldığında, Türkiye’deki yaşam koşullarının güvenlik, iş imkânları, sosyal yardımlar ve eğitim imkânları açısından hayatlarına devam edebilmeleri için daha elverişli olduğuna işaret etmiştir. Araştırmalar, mültecilerin göç öncesi dönemde yaşadığı şiddet (Balcılar ve Nugent 2019; Kaya ve Orchard 2020), misafir ülkede sunulan sosyal yardımlar (Balcılar ve Nugent 2019) ve iş imkânları (Kayaoğlu vd. 2022) ne kadar fazlaysa geri dönme isteğinin o kadar az olduğunu göstermiştir. Bunu destekler şekilde, araştırma katılımcılarının büyük çoğunluğunun göç öncesi dönemde şiddete maruz kaldığı ve geçimini sağlamak için sosyal yardımlardan faydalandığı düşünülürse, Türkiye’deki güvenlik ortamı, iş imkânları ve sosyal yardımların geri dönüş niyetleri üzerinde belirleyici bir etki yarattığı anlaşılmaktadır.

Katılımcılar Türkiye’de sahip oldukları imkânları Suriye’de bulamayacaklarını belirttikleri gibi, Suriye’deki güvenlik unsurları, istikrar, altyapı eksiklikleri (ör. su, elektrik internet vb.), eğitim ve iş olanakları ile ilgili ciddi endişeleri olduğunu da ifade etmiştir. Özellikle de dul kadın katılımcılar, Türkiye’de sunulan evden çalışma imkânlarının, hayatlarına devam edebilmeleri açısından kritik olduğunu; bu imkânların hem gelir elde etmelerine hem de çocuklarını büyütmelerine olanak sağladığını ifade etmiştir. İş imkânlarının yanında,

Türkiye’de Türkçe eğitim alan öğrenciler ve bu öğrencilerin ebeveynleri için Türkiye’de eğitime devam edebilme imkânının geri dönüş niyetleri üzerinde oldukça etkili olduğu söylenebilir. Suriye’de eğitim altyapısının oluşmamasının ve eğitim dilinin Arapça olmasının geri dönüşe yönelik önemli engellerden birisi olduğu ve katılımcıların Türkiye hükümetinden eğitim imkânlarının oluşturulmasına dair beklenti içerisinde olduğu söylenebilir. Bu bulgular, aynı zamanda, farklı sosyo-demografik özelliklere sahip Suriyelilerin (ör. dul kadınlar, öğrenciler, erkekler, ebeveynler vb.) geri dönüş niyetlerinin altında yatan faktörlerin farklılaştığını ve geri dönüş niyetlerinin katılımcıların ihtiyaçlarına göre şekillendiğini ve gönüllü geri dönüş için politika yapıcılarının bu ihtiyaçları dikkate alması gerektiğine de işaret etmektedir.

Alanyazındaki çalışmalar, mültecilerin anavatanlarındaki koşulları yakından izlediğini ve değişen koşullara bağlı olarak geri dönüş niyetlerini sürekli olarak gözden geçirdiğini göstermektedir (Kayaoğlu vd. 2022; Koser ve Kuschminder 2015). Bu bulgularla uyumlu olarak, katılımcıların Suriye’deki yaşam koşullarını yakından takip ettikleri tespit edilmiştir. Katılımcılar, Suriye’deki akraba ve arkadaşları aracılığıyla ya da medya platformları üzerinden güvenlik, elektrik, su, ısınma ve internet altyapısı gibi unsurların uygunluğunu sıkça kontrol ettiklerini ve edindikleri bilgiler doğrultusunda durum değerlendirmesi yaptıklarını ifade etmişlerdir.

Suriye iç savaşı sona ermeden önce, Türkiye’deki Suriyelilerle yapılan çalışmalarda, katılımcıların büyük çoğunluğunun savaşın bitmesi durumunda Suriye’ye dönmeyi arzuladıkları görülmüştür. Bu durumun, Suriyelilerin vatan sevgisi ve özlemi ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Ancak, çoğunluk için savaşın sona ermesi, geri dönüş için gerekli bir koşul olsa da Suriye’de güvenlik, geçim fırsatları, altyapı, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetler sağlanmadan yeterli bulunmamaktadır (Kayaoğlu vd., 2022). “*Geri dönüşün sürdürülebilirliği*” kavramı, mültecilerin güvenli bir şekilde vatanlarına dönmesinin ötesinde, orada yaşamlarını devam ettirebilecekleri koşulların sağlanmasını da vurgulamaktadır (Koser ve Kuschminder 2015). Mevcut araştırmadaki katılımcıların çoğunluğu, savaş sona ermesine rağmen Suriye’deki güvenlik, istikrar, altyapı ve eğitimle ilgili sorunlara dikkat çekerek, Suriye’nin yaşanabilir bir yer olmadığını belirtmiş ve bu durum geri dönüş niyetlerini şekillendirmiştir. Bu bulgu, Suriyelilerin gönüllü geri dönüşü ve geri dönüşlerinin sürdürülebilirliği için Suriye’deki koşulların iyileştirilmesinin önemini vurgulamaktadır.

Suriye’deki altyapı, güvenlik, istikrar ve eğitim ile ilgili sorunlarla ilişkili olarak, katılımcıların çoğunluğu vatanlarını yeniden inşa etmeye ve kalkındırmaya yönelik istek ve

motivasyonlarını da belirtmiştir. Bu katılımcılar Suriye’ye katkıda bulunmak için bir gün muhakkak dönülmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu durum, mevcut koşullar uygun olmadığı için Suriye’ye geri dönemeyen ya da dönmeyi tercih etmeyen katılımcıların, her ne kadar fiilen dönmeler de Suriye’yi hâlâ vatan olarak gördükleri ve kendilerini Suriye’ye ait hissettikleri şeklinde yorumlanabilir.

Kayaoğlu ve diğerleri (2022), Suriyelilerin deneyimlediği ayrımcılık ve önyargının geri dönüş niyetleri üzerinde belirleyici olabileceğine işaret etse de, bu araştırmanın katılımcıları için yerel halkla yaşanan olumsuz deneyimlerin geri dönüş üzeri niyetleri üzerinde belirleyici olduğu düşünülmektedir. Katılımcıların çoğunluğu Türkiye’de ayrımcılığa maruz kaldıklarını belirtse de bu olumsuz deneyimleri Türkiye halkına genellememiştir. Bu durumun, katılımcıların yerel halkla olumlu deneyimlerinin olumsuz deneyimlerine göre daha ağır basması ve dünyanın neresine giderse gitsinler ayrımcılığa maruz kalmayı kabullenmeleri ve dolayısıyla da bu olumsuz deneyimleri normalleştirmeleri ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir.

Türkiye’ye Uyum ve Entegrasyon

Bireysel mülakatlar, Türkiye’ye uyum ve entegrasyonun Suriyelilerin geri dönüş niyetleri üzerinde belirleyici olan faktörlerden birisi olduğunu göstermiştir. Özellikle, kısa vadede Suriye’ye dönüşü planlamayan (dönüşü reddeden ve gelecekte dönüşü değerlendiren) katılımcıların hepsi, 10 yıldan fazla süredir Türkiye’de yaşadıklarını, Türkiye’ye yapısal, sosyal ve kültürel olarak uyum sağladıklarını, ait hissettiklerini ve Türkiye’de bir düzen kurduklarını dile getirmiştir. Bunu destekler nitelikte, alanyazındaki çalışmalarda; (1) yapısal entegrasyonun bir göstergesi olarak ev sahibi ülkede kalma süresinin (Özkan vd., 2023) ve işgücüne katılımın (Da Saint Pierre vd., 2015), (2) sosyal entegrasyonun bir göstergesi olarak yerel halkla etkileşimin (Da Saint Pierre vd., 2015; Özkan vd., 2021; Rottman ve Kaya, 2020) ve (3) kültürel entegrasyonun bir göstergesi olarak dil becerisi ve ev sahibi ülkeye aidiyet hissinin (Da Saint Pierre vd., 2015; Rottman ve Kaya, 2020) mültecilerin geri dönüşe yönelik istekliliğini azalttığını göstermiştir. Özellikle kültürel entegrasyon ile ilgili olarak, genç katılımcılar kendilerini, Suriye kültürü ile karşılaştırıldığında Türkiye kültürüne daha fazla ait hissettiklerini belirtmiştir. Kadın katılımcılar ise, Türkiye kültürünün kadına yönelik bakış açısının, özellikle aile, çalışma ve eğitim alanında, faydalandıklarını ve bu özgürlük alanını bırakmak istemediklerini belirtmiştir.

Berry'nin (2005) kültürleşme kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, kısa vadede Suriye'ye dönüşü planlamayan (dönüşü reddeden ve gelecekte dönüşü değerlendiren) Suriyelilerin, Türkiye'ye uyum sağladığı ve çoğunlukla “entegrasyon” stratejisini benimsediği görülmektedir. Bu bireyler, hem kendi kültürel kimliklerini sürdürmeye devam etmekte hem de Türkiye toplumunun bir parçası olabilmek için aktif çaba göstermektedirler. Türkçe eğitim alma (özellikle çocuk ve eğerler için), iş yaşamında yer edinme, sosyal çevre kurma, yerel düzeyde kurulan olumlu ilişkiler ve dayanışma pratikleri ve uzun süreli kalış gibi faktörlerin, Suriyelilerin entegrasyonunu kolaylaştırdığı düşünülmektedir. Sonuç olarak, bu bireylerin, Türkiye'yi kendileri için uygun bir yaşam alanı olarak gördüğü söylenebilir.

Geri Dönüşe Hazır Olma: İstek ve Yetkinlik

Suriyeli katılımcılar geri dönüş için ekonomik ve psikolojik hazır oluşun önemli olduğuna işaret etmiştir. İlk olarak, katılımcılar, Suriye'ye geri dönebilmek ve düzen kurabilmek (ör. eşyaların taşınması, ev yaptırılması, iş kurulması vb.) için paranın olması gerektiğini belirtmiştir. Özellikle, kısa vadede dönmeyi planlayan katılımcılar hedefleriyle uyumlu olarak para biriktirmeye başladıklarını belirtmiştir. Bu araştırmanın katılımcılarının, düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip, ev-sahibi ülkede çocuklarıyla birlikte güvensiz koşullarda yaşayan bireyler olması, sosyal sınıfın geri dönüş göçü üzerindeki önemli rolünü göstermektedir (Engzell ve Ichou 2019; Müller-Funk ve Fransen 2023). Bazı katılımcılar da Suriye'de bulundukları dönemde yaşadıkları zorlu deneyimler ve savaş sonrası ülkedeki yıkım nedeniyle geri dönüşe psikolojik olarak hazır olmadıklarını ifade etmiştir.

Müller-Funk ve Fransen (2023), mevcut ve gelecekteki geri dönüş isteğini birbirinden ayıran kavramlar olarak ele almaktadır. Bu bağlamda, gelecekteki geri dönüş isteği, bireylerin gelecekteki değişime dair umutlarını yansıtan bir zihinsel başa çıkma stratejisi olarak değerlendirilirken; mevcut geri dönüş isteği, bireylerin bu arzularını gerçekleştirebilme yetkinlikleriyle yakından ilişkilidir. Bu ayrım, de Haas'ın (2021) ortaya koyduğu “istek ve yetkinlik” (*aspiration-ability*) çerçevesiyle de örtüşmektedir. de Haas'a (2021, s. 2) göre göç kararları, “bireylerin göç etme isteği ile bu isteği hayata geçirme yetkinliklerinin, algılanan coğrafi fırsat yapıları bağlamında şekillenmesiyle” ortaya çıkar. Bireylerin göç etme arzuları bulunsada bu arzuların gerçekleşmesi; ekonomik imkânlar ve politik koşullar gibi çeşitli engel, gereksinim ve fırsatlarla belirlenir (Müller-Funk ve Fransen 2023). Bu perspektiften bakıldığında, kısa vadede Suriye'ye dönmeyi isteyen katılımcıların ekonomik açıdan hazır olmamaları, geri dönüş kararlarının önündeki başlıca engellerden biri olarak öne çıkmaktadır. Dolayısıyla, özellikle kısa vadede geri dönmeyi planlayan bireyler için ekonomik destek ve

teşviklerin sağlanması, geri dönüş süreçlerinin gerçekleştirilmesi açısından kritik bir rol oynamaktadır.

Aile Bağları, Aile İçi Fikir Ayrılıkları ve Toplumsal Baskı

Akrabalara duyulan özlem ve birleşme isteği, aile içi fikir ayrılıkları ve geri dönüşe yönelik hissedilen toplumsal baskı, Suriyelilerin geri dönüş niyetlerini şekillendiren diğer faktörler olarak ortaya çıkmıştır. İlk olarak, alanyazındaki çalışmalar, aile birleşmesinin ve özlemin mültecilerin geri dönüş niyetlerini şekillendiren önemli faktörlerden birisi olduğunu göstermiştir (Kayaoğlu vd. 2022; Müller-Funk ve Fransen 2023). Bu bulgularla uyumlu olarak, mevcut araştırmanın katılımcıları, Suriye’deki aile üyeleriyle birleşme isteğinin ya da Türkiye’deki aile üyeleriyle birlikte kalma isteğinin ve akraba özleminin geri dönüş kararları üzerinde etkili olduğunu ifade etmiştir. İkinci olarak, geri dönüş niyetinin bireysel değil, aile üyeleriyle birlikte dinamik biçimde şekillenen bir karar olduğu görülmektedir (Künüroğlu ve Yüzbaşı 2023; Rottman ve Kaya 2021). Bu bağlamda, aile üyelerinin farklılaşan beklenti, istek ve ihtiyaçları geri dönüş kararına ilişkin çeşitli görüş ayrılıklarını beraberinde getirmekte; bu durum da aile içerisinde geri dönüş konusunda ortak bir karar alınmasını zorlaştırmaktadır. Mevcut araştırmanın bulguları, özellikle geri dönüşe dair kararlarda aile içi fikir ayrılıklarının belirgin olduğunu ve bu durumun karar alma sürecini karmaşıklaştırdığını ortaya koymaktadır.

Son olarak, katılımcılar, Suriye savaşının sona ermesinin ardından toplumsal düzeyde geri dönüşe yönelik beklentinin arttığının ve artan bu beklentinin, kendilerini baskı altında hissettirdiğini ve kaygılandırıldığını ifade etmiştir. Türkiye’nin bağlı olduğu ulusal ve uluslararası hukuki metinler güvenli ve gönüllü geri dönüşü yasal teminat altına almaktadır (Kaya 2022). Göçmenlerin kendi istekleriyle eve dönme hakkı olarak tanımlanan gönüllü geri dönüş, Türkiye hükümeti tarafından da temel çözüm olarak sunulmaktadır (Mencütek 2019). Ancak, 2016 yılında başlayan ve Suriye iç savaşının sona ermesiyle birlikte hız kazanan tartışmalar, Suriyelilerin geri dönüşünü toplumsal bir öncelik haline getirmiştir. Ulusal ve uluslararası hukuk çerçevesinde sağlanması gereken güvence ve teminatların göz ardı edilebildiği bu tartışmaların, Suriyeliler arasında korku ve endişe yarattığı bilinmektedir (Kaya 2022). Bu bağlamda, gönüllü geri dönüş seçeneklerine aşırı vurgu yapmak yerine, ev sahibi ülkelerin, diğer iki kalıcı çözüm mekanizması olan yerel entegrasyon ve üçüncü ülkelere yerleşmeyi güçlendirmek için de yollar araması önerilmektedir (Kayaoğlu vd. 2022).

Sınırlılık ve Öneriler

Bu araştırma bazı sınırlılıklar içermektedir. İlk olarak, çalışma nitel bir yöntemle gerçekleştirilmiş olup, temsili bir örneklem kullanılmamıştır; bu nedenle elde edilen bulguların genellenmesi konusunda dikkatli olunmalıdır. Ayrıca, mevcut araştırmanın bulguları, farklı sosyo-demografik özelliklere sahip Suriyeli bireylerin (ör. öğrenciler, dul kadınlar vb.) geri dönüşe yönelik değişen istek, ihtiyaç ve kaygılarını ortaya koymuştur. Bu bağlamda, sonraki araştırmaların daha temsili örneklerle yapılması ve farklı sosyo-demografik (ör. erkekler, dul kadınlar, öğrenciler) grupların ihtiyaçlarına daha derinlemesine odaklanması önerilmektedir. Son olarak, Suriye iç savaşının yeni sonlandığı bir dönemde gerçekleştirilen bu araştırmanın bulguları, ülkedeki güvenlik, ekonomik, siyasi ve sosyal belirsizliklerin devam ettiği ve yaşanılabilir bir ortam olmadığı gerçeği göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir. Suriye’deki dinamik sosyo-politik durum ışığında, Suriyelilerin geri dönüş niyetlerinin gelecek çalışmalarla tekrar ele alınması tavsiye edilmektedir.

SONUÇ

Sonuç olarak, Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin geri dönüş niyetleri, dinamik ve karmaşık karar alma süreçlerini yansıtmakta olup; bu süreçler, Türkiye’deki yaşam koşullarının uygunluğu, ekonomik ve psikolojik hazır oluş ve aile içi fikir ayrılıkları gibi çok çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Bu çerçevede, Suriyelilerin geri dönüş niyetlerinin, bireysel ihtiyaçlar ile değişen sosyo-politik bağlamın sunduğu imkânlar doğrultusunda şekillenen esnek bir süreç olarak değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir (Kayaoğlu vd. 2022). Bu yaklaşım, geri dönüşe ilişkin farklı istek, beklenti ve koşullara sahip Suriyeliler için daha duyarlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir politikaların geliştirilmesi için oldukça önemlidir. Bu doğrultuda hem araştırmacıların hem de politika yapıcılarının Suriyelilerin tercihlerini, kaygılarını ve yaşam deneyimlerini daha derinlemesine anlamaya yönelik çabalarını artırmaları; ayrıca, bulgulara dayalı, ihtiyaç temelli ve katılımcı yaklaşımlar geliştirmeleri önerilmektedir (Al Husein ve Wagner 2023).

EXTENDED SUMMARY

Turkey is the country hosting the highest number of Syrians in the world. The prolonged presence of Syrians, coupled with competition over resource allocation, perceived cultural differences, and the ongoing economic crisis, has contributed to a deterioration in public attitudes toward Syrians among the host population. Since 2016, the voluntary return of Syrians has been proposed by various state actors as a lasting solution. The end of the Syrian civil war

by 2024 has further strengthened this perspective. Although public debates on the return of Syrians in Turkey continue to intensify, the voices and perspectives of Syrians themselves remain largely unheard in these discussions (Kayaoğlu et al., 2022). Correspondingly, this study aims to explore Syrians' intentions to return and the factors and evaluations shaping these intentions within the context of the new conditions emerging after the end of the Syrian civil war. This study is significant both in practical and theoretical terms. First, it contributes to the emerging body of literature on refugee return, particularly in the context of newly developing return dynamics. Second, a significant portion of the studies examining Syrians' return intentions has been conducted with Syrians residing in Europe, while research carried out in Turkey remains limited. Moreover, the majority of these studies were conducted before the end of the Syrian civil war. In this context, this study which explores the return intentions of Syrians in the post-war period, is expected to fill a significant gap in the return migration literature. Third, in a country like Turkey, which hosts millions of Syrians, understanding Syrians' return intentions and the factors shaping these intentions is of great importance for both civil society organizations and policymakers in Turkey and Syria (Kayaoğlu et al., 2022; Kaya & Orchard, 2019). Such an understanding is expected to contribute to the development of more realistic, human rights-sensitive, and sustainable return policies that take into account the needs and expectations of Syrians.

Method

This study employed a qualitative research design to explore the return intentions of Syrians. Semi-structured individual interviews were conducted—either online or face-to-face—with 15 Syrians residing in İzmir. All interviews were audio-recorded and subsequently transcribed. Thematic analysis was adopted for data analysis, as it allows for a comprehensive, holistic, and direct interpretation of qualitative data (Braun & Clarke, 2006). During the analysis process, an inductive, data-driven approach was used to identify themes and subthemes.

Findings

The analysis of the interviews revealed that participants' return intentions to Syria clustered into three main categories: (1) those planning to return in the short term (within 4 months to 2 years), (2) those considering return in the future, and (3) those rejecting return. Among the 15 participants, four reported actively planning to return in the short term and had already begun preparations; two were open to considering return in the future, while nine rejected the idea of

returning to Syria. An examination of the factors and evaluations shaping the return intentions of participants across these categories revealed seven key themes: (1) the perceived suitability of living conditions in Turkey, (2) the perceived suitability of conditions in Syria for return, (3) adaptation and integration into Turkish society, (4) family ties and longing, (5) readiness for return: the role of psychological and economic conditions, (6) social pressure and fear of deportation, and (7) intra-family disagreements.

First, participants stated that the conditions in Turkey (especially compared to Syria) were suitable for continuing their lives, explaining this with five main reasons: (1) feeling safe in Turkey after the violence in Syria, (2) experiences of discrimination and relationships with the local population, (3) employment opportunities, social assistance, and better economic conditions in Turkey, (4) access to educational opportunities in Turkey. Second, all participants (except for one planning a short-term return) expressed that the conditions in Syria were not yet ready for return, and that improvement would take time. Their evaluations of the suitability of conditions in Syria for return were examined under five subthemes: (a) security and stability concerns in Syria, (b) infrastructure issues, (c) limited educational opportunities, (d) monitoring of conditions in Syria, and (e) patriotism and the desire to rebuild the homeland. Third, all participants who did not plan to return in the short term (those rejecting return or considering it for the future) stated that despite certain challenges, they had adjusted to life in Turkey, had integrated into society, had established a stable routine, and felt a sense of belonging to Turkey.

Fourth, longing for extended family members and the desire to reunite with relatives emerged as another factor influencing participants' return intentions. Fifth, the majority of participants emphasised the importance of being both psychologically and economically prepared for a return to Syria. Economic readiness was identified as a significant barrier, particularly for those participants planning a return in the short term. Sixth, after the end of the Syrian war, the majority of participants expressed awareness of growing societal expectations for the return of Syrians, which made them feel under pressure. Finally, the study revealed that participants' return intentions were not only individually shaped but also dynamically influenced by the needs and desires of their immediate or extended family members. Differing desires and needs within families resulted in differing views on return, leading to conflicts and disagreements within households.

Discussion

This research examines the return intentions of Syrians living in Turkey and the factors/assessments shaping these intentions using qualitative methods. In line with previous studies in the literature, it was found that participants' return intentions are complex and shaped dynamically within a wide range of factors (Al Husein & Wagner, 2023; Kayaoğlu et al., 2022; Koser & Kuschminder, 2015). For a safe, voluntary, and dignified return, especially if large-scale return migration is desired, it is recommended that policymakers increase their efforts to understand refugees' preferences and concerns, establish direct communication with them, and make decisions based on micro-level findings (Al Husein & Wagner, 2023).

This study has several limitations. First, the research was conducted using a qualitative method, and a representative sample was not employed; therefore, caution should be exercised when generalizing the findings. Additionally, the findings of this research reveal the varying desires, needs, and concerns related to return migration among Syrians with different socio-demographic characteristics (e.g., students, widows, etc.). In this context, future research should focus on more representative samples and delve deeper into the needs of different socio-demographic groups. Finally, the findings of this study, conducted in the aftermath of the Syrian civil war, should be interpreted with the understanding that security, economic, political, and social uncertainties persist, and the situation in Syria is not yet conducive to return. In light of Syria's dynamic socio-political conditions, it is recommended that the return intentions of Syrians be revisited in future studies.

KAYNAKÇA

- Akçapar, S. K., Simsek, D. (2018). The politics of Syrian refugees in Turkey: a question of inclusion and exclusion through citizenship, *Social Inclusion*, 6(1), 176-187. Doi: <https://doi.org/10.17645/si.v6i1.1323>
- Al Husein, N., Wagner, N. (2023). Determinants of intended return migration among refugees: A comparison of Syrian refugees in Germany and Turkey, *International Migration Review*, 57(4), 1771-1805.
- Al-Ali, N., Black, R., Koser, K. (2001). Refugees and transnationalism: The experience of Bosnians and Eritreans in Europe, *Journal of Ethnic and Migration studies*, 27(4), 615-634.
- Al-Rasheed, M. (1994). The myth of return: Iraqi Arab and Assyrian refugees in London, *Journal of Refugee Studies*, 7(2-3), 199-219. Doi: <https://doi.org/10.1093/jrs/7.2-3.199>
- Baban, F., Ilcan, S. ve Rygiel, K. (2017). Syrian refugees in Turkey: Pathways to precarity, differential inclusion, and negotiated citizenship rights, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43(1), 41-57. Doi: <https://doi.org/10.1080/1369183X.2016.1192996>
- Balcılar, M., Nugent, J. B. (2019). The migration of fear: An analysis of migration choices of Syrian refugees, *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 73, 95-110.
- Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living Successfully in Two Cultures, *International Journal of Intercultural Relations*, 29, 697-712.
- Bradley, M. (2008). Back to basics: The conditions of just refugee returns, *Journal of Refugee Studies*, 21(3), 285-304. Doi: <https://doi.org/10.1093/jrs/fen023>
- Carling, J., Collins, F. (2018). Aspiration, desire and drivers of migration, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(6), 909-926.
- Cassarino, J. P. (2004). Theorising return migration: The conceptual approach to return migrants revisited, *International Journal on Multicultural Societies*, 6(2), 253-279.
- Cassarino, J. P. (2008). Conditions of modern return migrants—Editorial introduction, *International Journal on Multicultural Societies*, 10(2), 95-105.
- Chatty, D. (2017). The Syrian humanitarian disaster: Understanding perceptions and aspirations in Jordan, *Global Policy*, 8, 25-32. Doi: <https://doi.org/10.1111/1758-5899.12390>
- Chemin, J. E. (2016). Guests-hosts relations in the context of the Syrian exodus: A study of Turkish and Syrian populations in two Turkish cities, *Middle East Journal of Refugee Studies*, 1(2), 49-74. Doi: <https://doi.org/10.12738/mejrs.2016.1.2.0003>
- De Haas, H., Fokkema, T. (2011). The effect of integration and transnational ties on international return migration intentions. *Demographic Research*, 25, 755-782. Doi: <https://doi.org/10.4054/DemRes.2011.25.24>
- Di Saint Pierre, F., Martinovic, B. ve De Vroome, T. (2015). Return wishes of refugees in the Netherlands: The role of integration, host national identification and perceived discrimination, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 41(11), 1836-1857.
- Dustmann, C., Weiss, Y. (2007). Return migration: theory and empirical evidence from the UK, *British Journal of Industrial Relations*, 45(2), 236-256.
- Engzell, P., M. Ichou. 2019. Status Loss: The Burden of Positively Selected Immigrants, *International Migration Review*, 54, 471-95.

Türkiye’de Yaşayan Suriyelilerin Geri Dönüş Niyetlerine Yön

Veren Faktörler ve Değerlendirmeler

- Erdogan, M. M. (2014). *Syrians in Turkey: Social acceptance and integration research*, Hacettepe University Migration and Politics Research Center.
- Erdoğan, M. M. (2019). *Syrian Refugees in Turkey*, Istanbul: Konrad Adenauer Stiftung
- Erdoğan, M. M. (2020). *Suriyeliler Barometresi-2019: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi*, Orion Kitabevi.
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2025b, 19 Mayıs). Geçici Koruma. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2025b, 20 Şubat). Gönüllü, güvenli, düzenli ve onurlu geri dönüş. <https://www.goc.gov.tr/gonullu-geri-donus>.
- İçduygu, A., Nimer, M. (2020). The politics of return: exploring the future of Syrian refugees in Jordan, Lebanon and Turkey, *Third World Quarterly*, 41(3), 415-433.
- İneli-Ciğer, M. (2016). Uluslararası hukuka uygun geçici koruma rejiminin unsurları üzerine, *Göç Araştırmaları Dergisi*, 3, 62-92.
- Karooma, C. (2014, 27 Mart). Reluctant to return? The primacy of social networks in the repatriation of Rwandan refugees in Uganda. <https://www.rsc.ox.ac.uk/files/files-1/wp103-reluctant-to-return-2014.pdf>
- Kaya, M. (2022). İnanç temelli Suriyeli mülteci topluluklarda geri dönüş eğilimleri, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(Özel Sayı), 74-89.
- Kaya, S., Orchard, P. (2020). Prospects of return: The case of Syrian refugees in Germany, *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 18(1), 95-112.
- Kayaoglu, A., Şahin-Mencütek, Z. ve Erdoğan, M. M. (2022). Return aspirations of Syrian refugees in Turkey, *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 20(4), 561-583.
- Koca, B. T. (2016). Syrian refugees in Turkey: from “guests” to “enemies”?, *New perspectives on Turkey*, 54, 55-75.
- Koser, K., Kuschminder, K. (2015). Comparative research on the assisted voluntary return and reintegration of migrants, *International Organization for Migration (IOM)*, 343.
- Kuschminder, K., Koser, K. (2017). The role of migration-specific and migration-relevant policies in migrant decision-making in transit, *UNU-MERIT Working Papers*, 22.
- Mencütek, Z. S. (2019). Encouraging Syrian return: Turkey’s fragmented approach, *Forced Migration Review*, 62, 28-31.
- Müller-Funk, L., Fransen, S. (2023). “I Will Return Strong”: The Role of Life Aspirations in Refugees’ Return Aspirations, *International Migration Review*, 57(4), 1739-1770.
- Naderifar, M., Goli, H. ve Ghaljaie, F. (2017). Snowball sampling: A purposeful method of sampling in qualitative research. *Strides in development of medical education*, 14(3), 1-4.
- Omata, N. (2013). The complexity of refugees' return decision-making in a protracted exile: Beyond the home-coming model and durable solutions, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39(8), 1281-1297.
- Özkan, Z., Ergün, N. ve Çakal, H. (2021). Positive versus negative contact and refugees’ intentions to migrate: The mediating role of perceived discrimination, life satisfaction and identification with the host society among Syrian refugees in Turkey, *Journal of*

- Community & Applied Social Psychology*, 31(4), 438-451. Doi: <https://doi.org/10.1002/casp.2508>
- Özkan, Z., Eryılmaz, A. ve Ergün, N. (2023). Intentions to return and migrate to the Third Countries: A socio-demographic investigation among Syrians in Turkey, *Journal of International Migration and Integration*, 24(4), 1571-1587.
- Reuters (2025, 9 Aralık). Syrian rebels topple Assad who flees to Russia in Mideast shakeup. <https://www.reuters.com/world/middle-east/syria-rebels-celebrate-captured-homs-set-sights-damascus-2024-12-07/>
- Rottmann, S., Kaya, A. (2021). ‘We can’t integrate in Europe. We will pay a high price if we go there’: culture, time and migration aspirations for Syrian refugees in Istanbul, *Journal of Refugee Studies*, 34(1), 474-490.
- Sönmez, M. E., Şahin, Ş. (2021). Gaziantep’teki Suriyeli sığınmacıların etnik kökenlerine göre geri dönüş eğilimleri, *Gaziantep Üniversitesi Ayıntab Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 37-51.
- Turton, T., P. Marsden (2002, Aralık). Taking Refugees for a Ride? The politics of refugee return to Afghanistan. The Afghanistan Research and Evaluation Unit (AREU). <https://www.refworld.org/pdfid/47c3f3cb1a.pdf>
- UNHCR. (2020). Operational Portal Refugee Situations- Syria Regional Refugee Response. https://data2.unhcr.org/en/situations/syria#_ga=2.212902994.738650370.1535310081-842059014.1521129878
- UNHCR. (2021a). Syria Emergency. <https://www.unhcr.org/syria-emergency.html>
- UNHCR. (2021b). Sixth Regional Survey on Syrian Refugees’ Perceptions and Intentions on Return to Syria - Egypt, Iraq, Lebanon, Jordan – March 2021. <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/85739>
- Valenta, M., Jakobsen, J., Župarić-Iljić, D. vd. (2020). Syrian refugee migration, transitions in migrant statuses and future scenarios of Syrian mobility, *Refugee Survey Quarterly*, 39(2), 153-176.
- Wissink, M., Düvell, F. ve Van Eerdewijk, A. (2013). Dynamic migration intentions and the impact of socio-institutional environments: A transit migration hub in Turkey, *Journal of Ethnic and Migration studies*, 39(7), 1087-1105.
- World Bank. (2020). The Mobility of Displaced Syrians: An Economic and Social Analysis.

Türkiye’de Yaşayan Suriyelilerin Geri Dönüş Niyetlerine Yön

Veren Faktörler ve Değerlendirmeler

Makale Bilgileri/Article Information

Etik Beyan:	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan edilir.	Ethical Statement:	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Çıkar Çatışması:	Çalışmada kişiler veya kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.	Conflict of Interest:	The authors declare that declare no conflict of interest.
Yazar Katkı Beyanı:	Çalışmanın tamamı yazar tarafından oluşturulmuştur.	Author Contribution Declaration:	The entire study was created by the author.
Mali Destek:	Çalışma için herhangi bir kurum veya projeden mali destek alınmamıştır.	Financial Support:	The study received no financial support from any institution or project.
Yapay Zekâ Kullanımı:	Bu çalışmada herhangi bir yapay zekâ tabanlı araç veya uygulama kullanılmamıştır.	Use of Artificial Intelligence:	This study did not utilize any artificial intelligence-based tools or applications.
İntihal:	Bu makalede intihal taraması yapılmış ve intihal içermediği teyit edilmiştir. – İntihal.Net	Plagiarism:	This article has been scanned for plagiarism and it has been confirmed that it does not contain plagiarism. – İntihal.Net

